

Univerzita Karlova
právnícká fakulta
katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

DIPLOMOVÁ PRÁCE
SOCIÁLNÍ PÉČE A JEJÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Věra Štangová, CSc.

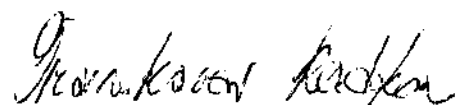
Diplomant:

Radka Šrámková, 5. ročník
Jana Palacha 1212
Mladá Boleslav, 293 01

červen 2008

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Radka Šrámková

V Praze dne 1. června 2008.

OBSAH

ÚVOD

1. Charakteristika systému sociálního zabezpečení a jeho subsystémů

1.1 Charakteristika systému sociálního zabezpečení

1.2 Charakteristika jednotlivých subsystémů sociálního zabezpečení

1.3 Specifika sociální péče jako jednoho ze subsystémů

2. Sociální péče

2.1 Pojem sociální péče a sociální pomoci

2.2 Ústavní základy sociální péče

2.3 Mezinárodní dohody v oblasti sociální péče

2.4 Sociální péče a její význam

3. Historický vývoj sociální péče a její právní úpravy

4. Platná právní úprava sociální péče v České republice

4.1 Prameny platné právní úpravy

4.2 Právní vztahy sociální péče

4.2.1 Subjekty právních vztahů sociální péče

4.2.1.1 Oprávněné subjekty

4.2.1.2 Povinné subjekty

4.2.1.2.1 Postavení a činnost nestátních subjektů na úseku sociální péče

4.2.2 Objekt právních vztahů sociální péče

4.2.3 Obsah právních vztahů sociální péče

- 4.2.4 Formy sociální péče
- 4.3 Kritéria chudoby v České republice
  - 4.3.1 Životní a existenční minimum
  - 4.3.2 Sociální potřebnost
- 5. Dávky a služby sociální péče podle platné právní úpravy
  - 5.1 Systém dávek a služeb sociální péče
  - 5.2 Dávky a služby sociální péče poskytované jednotlivým skupinám oprávněných osob
    - 5.2.1 Péče o rodinu a děti
    - 5.2.2 Péče o těžce zdravotně postižené občany
    - 5.2.3 Péče o staré občany
    - 5.2.4 Péče o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc
    - 5.2.5 Péče o občany společensky nepřizpůsobené
  - 5.3 Služby sociální péče podle zákona o sociálních službách
  - 5.4 Dávky v systému pomoci v hmotné nouzi podle zákona o pomoci v hmotné nouzi

6. Nárok na dávku a její výplatu

7. Povinnosti v oblasti sociální péče

8. Odpovědnost v oblasti sociální péče

Závěr

Přehled použité literatury

Přehled použitých právních předpisů

Obsah

ÚVOD

Tématem předkládané diplomové práce je „Sociální péče a její právní úprava“. Toto téma jsem si zvolila nejen z důvodu mého zájmu o tuto oblast sociálního zabezpečení, ale také z důvodu, že tuto problematiku považuji za velmi důležitou. Domnívám se, že co se týče oblasti sociální péče, jedná se o téma poměrně široké, nikoliv však nedůležité a je také třeba dobře ho znát. Právní úprava v oblasti sociální péče je v České republice dosud velmi roztráštěná a nesourodá, doufám tedy, že zpracování této tematiky bude určitým přínosem pro moji znalost celé problematiky sociální péče.

Svou diplomovou práci jsem systematicky rozčlenila do celkem osmi kapitol a několika podkapitol. Cílem mé diplomové práce je především snaha o popis nové právní úpravy v oblasti sociální péče. Proto, abych mohla co nejlépe vystihnout oblast sociální péče v České republice, je nutné nejprve pojednat obecně o systému sociálního zabezpečení a vysvětlit pojem a historické souvislosti vzniku sociální péče. V první řadě se tedy snažím stručně vystihnout obecnou charakteristiku systému sociálního zabezpečení v České republice, včetně jeho subsystémů. Stručně se zmiňuji o systému státní sociální podpory a dávkách poskytovaných ze systému státní sociální podpory. Mezi systémem státní sociální podpory a systémem sociální péče totiž existuje určitá provázanost, i když každý z těchto dvou systémů má svou zvláštní právní úpravu. Z obou těchto systémů jsou poskytovány dávky sociálně slabým občanům. U dávek státní sociální podpory se však, na rozdíl od dávek sociální péče,

nezohledňuje majetek, ale pouze příjmy občana, resp. rodiny, taxativně vyjmenované v zákoně. U dávek sociální péče příslušný státní orgán, který o dávce rozhoduje, tedy zkoumá nejen příjmy, ale i celkové majetkové poměry občana. Cílem státní sociální podpory je, aby se stát podílel na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin. Státní sociální podpora je upravena v zákoně č. 117/ 1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Právní úprava sociální péče je oproti tomu více roztržštěná. Sociální péči a její dávky upravuje zákon č. 100/ 1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, prováděcí vyhláška k tomuto zákonu č. 182/ 1991 Sb. a s účinností od 1. ledna 2007 dále i zákon č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, zákon č. 111/ 2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, včetně prováděcích předpisů k těmto zákonům vydaných, a v neposlední řadě zákon č. 110/ 2006 Sb., o životním a existenčním minimu. V oblasti životního minima došlo k zásadním změnám v souvislosti s přijetím zmíněného zákona o životním a existenčním minimu v roce 2006 a v souvislosti s následným přijetím zákona č. 261/ 2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, který odsunul životní minimum spíše do role subsidiárního institutu a odstranil automatickou vazbu většiny sociálních dávek na něj. Tato vazba totiž znamenala, že zvýšení životního minima se odráželo i ve zvýšení na něj vázaných dávek a rozšiřovalo okruh oprávněných osob, což mělo za následek neúměrné zatížení státního rozpočtu. Úkolem státu v oblasti sociální péče je zajišťovat poradenskou a výchovnou činnost, především potom pomoc občanům těžce zdravotně

postiženým a starým občanům. Jak vyplývá z výše uvedeného, dávky poskytované ze systému státní sociální podpory a dávky poskytované ze systému sociální péče jsou zcela odlišné. Pro úplnost je třeba dodat, že dávky sociální péče vyplácejí obecní úřady obcí s rozšířenou působností, zatímco dávky státní sociální podpory vyplácejí s účinností od 1. dubna 2004 příslušné úřady práce.

Ve své práci se dále zabývám pojmem sociální péče a historickým vývojem sociální péče. Domnívám se, že pochopení sociální péče z hlediska její historie je důležité k pochopení jejího postavení v systému sociálního zabezpečení v současnosti. Hlavní částí mé diplomové práce je oblast platné právní úpravy sociální péče v České republice. Podrobně jsem analyzovala současný systém dávek a služeb sociální péče a podmínky, jež musí žadatel o dávku sociální péče splňovat, aby mu dávka mohla být přiznána a následně i vyplacena.

Svou pozornost jsem soustředila také na povinnosti a odpovědnost v oblasti sociální péče, protože i tato témata zasluhují, dle mého názoru, pozornost.

V práci dále pro srovnání podávám též výklad i o právní úpravě zkoumané problematiky platné v nedávné době.

V závěru diplomové práce jsem shrnula a posoudila úroveň pozitivní právní úpravy sociální péče, poukázala jsem na nejvíce problematická místa a zmínila jsem též několik úvah de lege ferenda.

1. CHARAKTERISTIKA SYSTÉMU SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ A JEHO SUBSYSTÉMŮ

1.1 Charakteristika systému sociálního zabezpečení

Jednou ze základních funkcí státu je poskytovat svým občanům ochranu před finančními důsledky různých sociálních situací jakou může být například nemoc, úraz nebo stáří. Tato úloha státu bývá v praxi naplňována buď tak, že existuje, tedy je zřízen, určitý státní orgán, který sociální dávky spravuje a poskytuje, anebo se ponechá odpovědnost pouze na jednotlivci, který si sám spoří, popřípadě hradí různé produkty pojištění pro případ budoucí sociální události, jež by mohla nastat. Orgánem, který sociální dávky spravuje a poskytuje je Česká správa sociálního zabezpečení. Stát si tak vytváří mezi sebou a jednotlivcem dvojí vazbu. Za prvé jde o povinný systém sociálního zabezpečení, který zajišťuje základní nárokové dávky, které jsou občanům přiznány vždy, pokud jsou splněny určité, předem definované a zákonem stanovené podmínky. Dále se jedná o podpůrný systém sociálního zabezpečení, ve kterém jsou sociální dávky poskytovány až na základě uvážení státního orgánu. Současný systém českého sociálního zabezpečení tvoří tři hlavní pilíře, tři systémy, jejichž prostřednictvím jsou občané České republiky v případě potřeby zabezpečeni. Konkrétně se jedná o sociální pojištění, státní sociální podporu a sociální péči (sociální pomoc). Systém sociálního pojištění je dále tvořen třemi subsystemy, kterými jsou

nemocenské pojištění, důchodové pojištění a veřejné zdravotní pojištění.

System sociálního zabezpečení v České republice ¹⁾

Sociální pojištění	Státní zaopatření	Sociální pomoc
nemocenské pojištění	státní sociální podpora	sociální péče
důchodové pojištění		
veřejné zdravotní pojištění		

1.2 Charakteristika jednotlivých subsystémů sociálního zabezpečení

Jak jsem již zmínila v předchozí podkapitole, české právo sociálního zabezpečení v sobě v současné době zahrnuje tyto základní pilíře – sociální pojištění, státní sociální podporu a oblast sociální péče (sociální pomoci). V následujícím výkladu se budu zabývat stručnou charakteristikou těchto systémů.

1) Koldinská, K.; Marková, H.: Sociální pomoc a právo, ORAC, Praha 2001

System sociálního pojištění řeší takové sociální situace, na které je možné se dopředu připravit ve smyslu odložení části finančních prostředků k řešení budoucí sociální situace ²⁾.

Do tohoto systému sociálního zabezpečení se řadí zejména nemocenské pojištění, důchodové pojištění a veřejné zdravotní pojištění. Dále je tento systém doplňován úrazovým pojištěním. Pro úplnost je na tomto místě třeba zmínit, že na rozdíl od většiny evropských zemí není zatím v České republice na dostatečné úrovni rozpracováno pojištění v nezaměstnanosti. Důvodem je skutečnost, že ztráta zaměstnání není klasickou sociální událostí.

Sociální pojištění bývá financováno z prostředků státního rozpočtu, příspěvků zaměstnanců a zaměstnavatelů. Je založeno na pojišťovacím principu. To znamená, že občané si platí pojistné pro případ, že by v budoucnu nastala sociální událost a tito, pakliže v budoucnu skutečně nastane, dostanou vyplaceno peněžité plnění anebo jim vznikne nárok na plnění věcné. Příkladem kdy je občanu ze systému sociálního pojištění poskytnuto plnění věcné může být například poskytování zdravotní péče, a to v rozsahu stanoveném zákonem.

V oblasti sociálního pojištění jsou základními právními předpisy zejména zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, kterým se zavádí zmíněné pojistné, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nově

2) Státní sociální podpora - Stručný průvodce dávkami státní sociální podpory, MPSV, Praha 2005

upravil celý systém důchodového pojištění a nahradil tak stávající úpravu v rámci zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. Mezi dalšími významnými prameny je třeba uvést zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, který zavádí systém důchodového připojištění, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Druhým ze systémů sociální ochrany v České republice je systém státní sociální podpory. Jejím prostřednictvím stát přispívá především rodinám s nezaopatřenými dětmi v případě uznané sociální situace, na jejíž řešení rodina vlastními silami a vlastními prostředky nestačí³⁾.

Tento systém je založen na principu solidarity. Konkrétně se jedná o solidaritu rodin s vysokými příjmy s rodinami s nízkými příjmy a solidaritu bezdětných rodin s rodinami s dětmi. Sociální solidarita se v tomto systému uplatňuje tedy dvěma, výše uvedenými způsoby.

Státní sociální podpora patří do zabezpečovacího systému, který je charakterizován tím, že je poskytováno peněžité plnění při nastalé sociální události. Toto peněžité plnění přitom na rozdíl od systému sociálního pojištění není vázáno na podmínku, že klient (účastník systému sociálního zabezpečení) si musí platit pojistné. Systém státní sociální podpory je plně financován státem z prostředků státního rozpočtu (z daní).

3) Státní sociální podpora - Stručný průvodce dávkami státní sociální podpory, MPSV, Praha 2005

Základním právním předpisem na úseku státní sociální podpory je již mnohokrát novelizovaný zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Do roku 1989, v tehdejší Československu, státní sociální podpora v podobě jak ji známe dnes, nebyla zavedena. Do roku 1989 byly v rámci nemocenského pojištění upraveny tyto dávky: přídavky na děti, podpora při narození dítěte a pohřebné. Po změně politické, hospodářské a společenské situace v roce 1989 byly tyto dávky následně přeřazeny do nově vzniklého systému státní sociální podpory.

Zmiňovaný zákon z roku 1995 nově zavedl s účinností od 1. ledna 1996 systém zabezpečující podporu rodin s nezaopatřenými dětmi ze strany státu. Tento systém státní sociální podpory je tvořen dvěma druhy dávek.

Jedná se o dávky poskytované adresně, tedy v závislosti na celkové výši příjmu rodiny („dávky testované“) a o dávky poskytované plošně, tedy bez závislosti na výši příjmu („dávky netestované“). Mezi dávky testované řadíme: přírůstek na dítě, sociální příplatek a příspěvek na bydlení. Dávkami netestovanými jsou pak: rodičovský příspěvek, dávky péčovské péče, příspěvek na péči o dítě v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, porodné a pohřebné.

Prostřednictvím systému státní sociální podpory se tedy stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatních základních životních potřeb dětí a jejich rodin.

Státní správu státní sociální podpory provádějí orgány státní sociální podpory (úřady státní sociální podpory), kterými v současné době jsou úřady práce, krajské úřady, v hlavním městě Praze pak úřady jednotlivých městských částí a magistrát hlavního města Prahy.

Pokud jde o okruh osob oprávněných k dávkám státní sociální podpory, jsou jimi, při splnění stanovených podmínek, pouze fyzické osoby a to jen za podmínky, že tyto a osoby společně s nimi posuzované mají trvalé bydliště na území České republiky a jsou tu hlášeny k trvalému pobytu. Výjimku z tohoto pravidla tvoří pouze azylanti a nezletilé děti, které jsou svěřeny do péče na území České republiky.

Nárok na dávku státní sociální podpory, který přísluší pouze osobám fyzickým ovšem nelze zaměňovat s výplatou dávky státní sociální podpory. Ta může být prováděna i osobě právnické, tedy například ústavu.

Posledním systémem sociálního zabezpečení v České republice je systém sociální péče. Sociální péčí stát zajišťuje pomoc občanům, jejichž základní životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny příjmy z pracovní činnosti, dávkami důchodového nebo nemocenského zabezpečení, popř. jinými příjmy, a občanům, kteří ji potřebují vzhledem k svému zdravotnímu stavu nebo věku, anebo kteří bez pomoci společnosti nemohou překonat obtížnou životní situaci nebo nepříznivé životní poměry.⁴⁾ V systému sociální péče jsou klientům poskytovány dávky peněžité i věcné a dále i sociální služby (pečovatelská služba apod.).

Sociální péče je prakticky financována z několika zdrojů. Jde zejména o příspěvky ze státního rozpočtu, rozpočtu obcí, různých nadací a nadačních fondů, církevních organizací a v neposlední řadě i soukromých subjektů.

4) Státní sociální podpora - Stručný průvodce dávkami státní sociální podpory, MPSV, Praha 2005

Velký význam má v tomto systému sociální ochrany i charita. Zde je třeba zmínit například charitativní činnost sester boromejek apod.

1.3 Specifika sociální péče jako jednoho ze subsystémů

Sociální péče je zvláštním systémem v rámci celého sociálního zabezpečení, jehož existence rozhodně není nevýznamná.

Specifikem systému sociální péče je především to, že tento systém sociálního zabezpečení je určen pro velice úzkou, specifickou skupinu lidí se specifickými problémy a potřebami. Dalším významným specifickým rysem sociální péče je vznik nároku na dávku. Nárok na dávku sociální péče totiž vzniká často až rozhodnutím příslušného státního orgánu, nikoliv na základě účasti na pojištění nebo ze zákona, jak je tomu v případě zbylých dvou subsystémů sociálního zabezpečení – sociálního pojištění a sociálního zaopatření. Odlišnost systému sociální péče od systému státní sociální podpory lze spatřovat především v tom, že při posuzování vzniku nároku na dávku orgán státní správy nezjišťuje pouze celkovou výši příjmů rodiny, resp. společně posuzovaných osob, ale svému zkoumání podrobuje taktéž i celkové majetkové poměry rodiny, resp. společně posuzovaných osob.

Pro systém sociální péče je rovněž typické poskytování sociálních služeb. Jedná se o jeden z možných způsobů řešení sociálních událostí v oblasti sociální péče.

Na rozdíl od systému sociálního pojištění se na sociální péči zásadně nepřispívá předem. Určitá plnění jsou ovšem

poskytována za úhradu, a to buď úplnou nebo jen částečnou.

Dalším specifikem sociální péče, které je třeba zmínit, je charakter povinných subjektů, tedy subjektů sociální péči poskytujících. Zejména služby sociální péče jsou totiž poskytovány většinou nestátními subjekty, organizacemi, kterými jsou soukromoprávní právnické osoby. Tyto subjekty poskytují sociální péči ve spolupráci s obcemi, které koordinují jejich činnost.

Sociální péče je charakterizována vysokou mírou individualizace a vysokou mírou sociální solidarity (zde konkrétně se jedná o solidaritu bohatých s chudými a solidaritu zdravých s nemocnými).

2. SOCIÁLNÍ PÉČE

2.1 Pojem sociální péče a sociální pomoci

Sociální péči lze z hlediska právní teorie definovat jako „specifickou oblast společenských vztahů, upravenou normami práva sociálního zabezpečení, jejichž předmětem úpravy jsou právní vztahy, vznikající, měnící se a zanikající v souvislosti se sociálními událostmi, které tyto právní normy považují za právně relevantní. Základní sociální událostí sociální péče je přitom nedostatek příjmu způsobený nepříznivou sociální situací, ke které dochází v důsledku neschopnosti jedince zabezpečit potřeby své a osob na něm závislých, a to zejména vlastní výdělečnou činností“. ⁵⁾

5) Tröster, Petr a kolektiv: Právo sociálního zabezpečení, C. H. Beck, Praha 2005 (kap. XIII. Sociální péče - autor: JUDr. Kristina Koldinská, Ph. D.)

Sociální péčí se rozumí zejména nástroje sociální ochrany, kterými se pečuje o klienta, tedy o subjekt, jemuž je sociální ochrana poskytována.

Pojem sociální pomoci náš právní řád v současné době neužívá. Tento termín je nicméně ve vědecké a odborné literatuře všeobecně uznáván, neboť lépe vyjadřuje směr, kterým se má tento pilíř sociálního zabezpečení ubírat.

Sociální pomoc v sobě totiž zahrnuje navíc i určité motivační prvky, jejichž cílem má být aktivizace klienta sociální pomoci k tomu, aby si při řešení jeho nepříznivé sociální situace pomohl zejména on sám.

V systému sociální pomoci je tedy kladen zvýšený důraz na co možná největší aktivní účast toho, kdo sociální pomoc potřebuje.

Moderní zahraniční právní úpravy v současné době v zásadě již víceméně používají spíše pojem sociální pomoci. Moderní systémy sociální pomoci v sobě zahrnují oba aspekty zmíněné výše. Sociální pomoc je pojem moderní doby, sociální péče je pojmem historickým, neboť vychází již z péče chudinské.

2.2 Ústavní základy sociální péče

System sociální péče provádí jedno ze základních lidských práv, a to právo na ochranu v hmotné nouzi.

Právo každého člověka na ochranu v hmotné nouzi je v českém právním řádu zakotveno v článku 30 odstavci 2 Listiny základních práv a svobod, který říká: „Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.“ Jedná se o jedno ze základních hospodářských, sociálních

a kulturních práv tak, jak je uvádí Listina základních práv a svobod.

Toto základní lidské právo na sociální pomoc je formulováno jako subjektivní právo. Příslušný nárok nicméně vznikne pouze za předpokladu splnění podmínek stanovených zvláštním právním předpisem. Ze zmíněného ustanovení dále vyplývá, že není-li jiného subjektu, který by sociální pomoc poskytl, ručí za její poskytnutí stát.

Ústavní základy sociální péče dále představují článek 31 a článek 32 Listiny základních práv a svobod. Jedná se o další z výčtu základních hospodářských, sociálních a kulturních práv významných v oblasti systému sociální péče.

Článkem 31 Listiny základních práv a svobod je zaručeno právo na ochranu zdraví, na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky. Právo na ochranu zdraví zakotvené v první větě tohoto článku je ústavně zaručeno každé lidské bytosti, vztahuje se na každého člověka, jedná se o základní právo lidské. Právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky je chápáno ovšem jako právo občanské, nikoliv lidské, a je zaručeno všem občanům za podmínek stanovených zákonem.

Subjektem odpovědným za řádné zajištění práva na ochranu zdraví je stát. Péče o veřejné zdraví patří k základním funkcím moderního právního státu.

Ustanovením relevantním pro oblast sociální péče je rovněž článek 32 Listiny základních práv a svobod, jímž je ústavně zaručena ochrana rodičovství a rodiny. Zvláštní ochranu navíc tento článek přiznává dětem, mladistvým a těhotným ženám.

2.3 Mezinárodní dohody v oblasti sociální péče

V oblasti sociálního zabezpečení, resp. v oblasti sociální péče se Česká republika řídí především Všeobecnou deklarací lidských práv z roku 1948, konkrétně pak jejím článkem 25, který deklaruje právo každého člověka na sociální zabezpečení jako jedno ze základních nezadatelných a nezcizitelných lidských práv.

Dalším významným mezinárodním dokumentem vztahujícím se k oblasti sociální péče je Mezinárodní pakt OSN o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966. Tento dokument tehdejší ČSSR ratifikovala a následně vyhlásila ve Sbírce zákonů pod číslem 120/1976 Sb. Mezinárodní pakt OSN o hospodářských, sociálních a kulturních právech je mezinárodní smlouvou podle článku 10 Ústavy České republiky a jako takový je součástí ústavního pořádku České republiky a má přednost před zákonem. Jedná se o mezinárodní úmluvu o lidských právech, tudíž jeho transformace do vnitrostátního právního řádu nebyla nutná.

Pro oblast sociální péče je relevantní zejména článek 11 Paktu, a to z toho důvodu, že zakotvuje právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a pro jeho rodinu a právo na neustálé zlepšování životních podmínek.

Z řady úmluv Mezinárodní organizace práce na poli sociálního zabezpečení, resp. v oblasti sociální péče má největší význam Úmluva č. 102 o minimální normě sociálního zabezpečení z roku 1952, která pro smluvní státy závazně stanoví minimální požadavky pro obsah a výši dávek sociálního zabezpečení a jejich osobní rozsah.

Na zmíněnou úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 102 se ve svých ustanoveních odvolává i Evropská sociální charta. Konkrétně se jedná zejména o článek 12, který stanoví závazek pro zúčastněné smluvní státy udržovat systém sociálního zabezpečení na úrovni, jež odpovídá minimálně úrovni požadované pro ratifikaci Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 102 o minimální normě sociálního zabezpečení.

Evropská sociální charta je dokumentem přijatým Radou Evropy v roce 1961. Zavazuje smluvní státy k přijetí opatření, jimiž bude zaručeno uplatnění práv zakotvených v těch příslušných člancích Charty, které ratifikovaly.

Charta zaručuje především tato práva: právo na práci a odměnu za ni, právo na spravedlivé, bezpečné a zdravé pracovní podmínky, právo organizovat se a kolektivně vyjednávat (zde se jedná o tzv. práva pracovníků), dále právo na ochranu zdraví, na sociální a lékařskou pomoc, právo na přípravu k výkonu povolání. Zvláštní ochrana se Chartou zaručuje mladistvým a ženám, osobám se zdravotním postižením a migrujícím pracovníkům a jejich rodinným příslušníkům. Česká republika ratifikovala Evropskou sociální chartu roku 1999.

V oblasti mezinárodního práva je Česká republika dále vázána celou řadou dvoustranných mezinárodních smluv týkajících se sociálního zabezpečení, resp. sociální péče (například smlouva o sociálním zabezpečení, vyhlášená ve Sbírce zákonů pod č. 228/1993, uzavřená mezi Českou republikou a Slovenskou republikou).

2.4 Sociální péče a její význam

Jak jsem již zmínila hned v úvodu své diplomové práce, sociální péče je jedním ze tří pilířů současného systému sociálního zabezpečení v České republice. Doplňuje tak další dva subsystémy sociálního zabezpečení, a to sociální pojištění a státní zaopatření. Existence subsystému sociální péče v dnešním systému českého práva sociálního zabezpečení rozhodně není nevýznamná. Sociální péče, resp. sociální pomoc vytváří tzv. poslední záchranou síť. Jedná se o péči, kterou zajišťuje stát pomoc občanům, kteří se nemohou sami zabezpečit. Sociální péče je posledním zdrojem sociálního zabezpečení. Občan by se měl pokusit v první řadě využít nejprve jiných zdrojů sociálního zabezpečení, tzn. Sociálního pojištění, resp. státního zaopatřovacího systému, které se k překlenutí jeho momentální složité životní situace hodí lépe. Systém sociální péče tedy nastupuje až v případě, kdy ani jeden z ostatních subsystémů sociálního zabezpečení nemůže pomoci. Tento systém sociálního zabezpečení problém již nastalé chudoby řeší. Sociální péče je tak významným systémem, který naplňuje pečovatelskou roli státu.

3. HISTORICKÝ VÝVOJ SOCIÁLNÍ PÉČE A JEJÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY

Sociální péče na našem území vznikla jako systém, který je nejstarší v celém sociálním zabezpečení.

Její prvopočátky v českých zemích sahají až do 16. století. Asi nejtíživějším sociálním problémem v tomto období na našem území byla chudoba v extrémní podobě. Péči o chudé lze pozorovat již v antice, sociální solidarita se ovšem začíná objevovat až s příchodem křesťanství. Sociální péče se tedy ze začátku projevuje jako neinstitucionalizovaná péče o chudé. Byla spojena především se vznikem křesťanských řádů. O chudé se v této době začínají starat kláštery, které postupně zřizují chudobince, starobince a podobná zařízení péče o chudé a nemocné. Chudinská péče byla tedy nejprve provozována církví, resp. církevními řády, později farnostmi.

Postupem doby nicméně problémy chudiny narůstaly, a proto byl v roce 1661 vydán patent o tulácích a žebrácích, který stanovil, že obce mohou přiznat právo žebrat. Toto právo ovšem mohlo být přiznáno pouze práce neschopné chudině. Na přelomu 17. a 18. století se v chudinské péči začíná angažovat i vrchnost. Roku 1785 bylo vydáno nařízení pro Království české, které stanovilo vrchnosti povinnost pečovat o chudé a nemocné. Aktivity církve v sociálním zabezpečení a jejich význam přetrvávají nicméně i v tomto období. K feudálům se posléze v polovině 19. století přidávají i obce, které vstupují do sociálního zabezpečení. Roku 1868 byla stanovena zásada poskytování chudinské péče vázaného na domovské právo v obci. Chudinská péče se tak tedy stala součástí obecní správy. Právě zde, v tomto období, byly položeny základy institucionalizované chudinské péče. Ta byla po dlouhou dobu jediným nástrojem sociální ochrany

obyvatel a zároveň i ochranou státu před sociálními nepokoji a kriminalitou chudiny, na straně druhé.

Původně měla chudinská péče represivní charakter. Byly vydávány zákony a nařízení proti tulákům, proti žebrotě a o postrku. Veřejná chudinská péče byla fakticky provozována nejdříve feudály, potom i městy a obcemi, nicméně legislativně upravena byla až v 19. století, kdy se stát stává garantem systému péče o chudé.

V 19. století na našem území vznikají a jsou vydávány chudinské zákony moderního typu, a to zákon č. 105/1883 ř. z. o domovském právu a chudinský zákon č. 59/1868 čes. z.z. Tyto dva právní předpisy spolu úzce souvisely. Každý kdo měl domovské právo měl ze zákona nárok na chudinskou péči. Právo na chudinskou péči tak bylo konečně zaručeno ze strany státu. Zároveň existovalo chudinské právo veřejné a soukromé chudinství. Soukromé chudinství se provozovalo v podobě individuálních almužen, ale i v podobě dobročinných spolků.

Oba výše zmíněné právní předpisy byly posléze, po vzniku samostatné Československé republiky recipovány do jejího právního řádu, a to zákonem č. 11/1918 Sb.

V období první republiky byla chudinská péče poskytována ve dvou základních formách, a to jako chudinské zaopatření uzavřené (v různých ústavních zařízeních) a jako chudinské zaopatření volné (mimo ústavy). Ze zařízení ústavní péče o chudé lze zmínit především tzv. Masarykovy domovy – sociální ústavy hlavního města Prahy v Krči (dnešní Thomayerova nemocnice). Masarykovy domovy, postavené v roce 1928, byly nejmodernějším zařízením svého druhu ve střední Evropě.

Poskytovaly péči zejména zdravotně postiženým a starým občanům.

Výše nastíněná koncepce chudinské péče u nás trvala až do roku 1956, kdy byl na našem území zaveden sovětský model sociálního zabezpečení.

Po roce 1948 se pro Československo stal vzorem sovětský model sociálního zabezpečení. Tento model zaváděl všeobecné zestátnění sociálního zabezpečení, které se stalo systémem centralizovaným a plně financovaným ze státního rozpočtu. Stát sledoval ideál, že jeho existence je opodstatněna jen tehdy, postará-li se o svého občana. Sociální péče se tak plně dostala do rukou státu. Byla poskytována především prostřednictvím sociálních dávek. Nevládní organizace (různé dobročinné spolky, sdružení) působící na úseku sociální péče byly zrušeny.

Roku 1956 v platnost vstoupil zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, jehož součástí byla i právní úprava sociální péče. Na našem území se jednalo o historicky první zákon o sociálním zabezpečení. Další zákony z oblasti práva sociálního zabezpečení následovaly. Roku 1964 byl přijat nový právní předpis, a to zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, který sociální péči subsumoval pod pojem „služby sociálního zabezpečení“. Sociální péče nicméně i nadále zůstala plně v kompetenci státu, byla i nadále poskytována výlučně orgány státu.

Na zmíněný zákon z roku 1964 posléze navázal zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení. Tento zákon zavedl široké spektrum dávek sociální péče poskytované

občanům podle jejich příslušnosti k určité sociální skupině. ⁶⁾

Nově zavedl do systému sociální péče i péči o společensky nepřízpůsobené občany. Dalším právním předpisem upravujícím v oblasti sociálního zabezpečení i sociální péči, byl zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení.

Tento doposud platný právní předpis, i když v podstatně redukované úpravě, je stále pramenem právní úpravy sociální péče u nás a spolu s dalšími právními normami a nižšími právními předpisy vydávanými Ministerstvem práce a sociálních věcí tak tvoří platnou právní úpravu sociální péče v České republice.

Do roku 1989 sociální zabezpečení v sobě zahrnovalo i oblast důchodového zabezpečení a oblast sociální péče. Sociální péče u nás po roce 1948 byla postavena zejména na těchto základních zásadách:

- centralizace
- stát se stal výlučným poskytovatelem dávek i služeb sociální péče, a to prostřednictvím svých orgánů – těmi byly národní výbory a jejich komise sociální péče, jejichž činnost byla koordinována a řízena Státním úřadem sociálního zabezpečení
- kategorizace oprávněných subjektů
- byla rozvinuta široká škála peněžních dávek a služeb
- postupem času se vyvinul důraz na ústavní péči

6) Tröster, Petr a kolektiv: Právo sociálního zabezpečení, C. H. Beck, Praha 2008 (kap. XIV. Sociální pomoc – autor: JUDr. Kristina Koldinská, Ph. D.)

- zcela vymizelo z oblasti sociálního zabezpečení, resp. sociální péče, poskytování sociálních služeb ze strany nestátních subjektů.

Koncepce chudinské péče z období první republiky tak byla po roce 1948 zcela opuštěna a nahrazena systémem sociálního zabezpečení silně inspirovaným sovětským modelem sociálního zabezpečení.

4. PLATNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA SOCIÁLNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICCE

Po revolučním roce 1989 bylo nutné a zcela nevyhnutelné přizpůsobit celý stávající systém sociálního zabezpečení novým společenským i ekonomickým poměrům. Jevilo se jako zcela nezbytné dosavadní systém sociálního zabezpečení přetvořit a dát tak vzniknout novému modernímu decentralizovanému systému, který by byl založen především na zásadách adresnosti, testování příjmu občana a motivování jedince k vyvíjení vlastní aktivity potřebné pro překlenutí jeho složité sociální situace, v níž se ocitl.

4.1 Prameny platné právní úpravy

Právní úprava sociální péče v České republice je v současné době velmi roztržštěná. Jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, základem platné právní úpravy sociální péče v České republice je stále platný, i když v určitých ohledech již dávno překonaný zákon č.

100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. Sociální péči je věnována jeho část třetí – Sociální péče, hlava první zabývající se rozsahem sociální péče, hlava pátá upravující péči o těžce zdravotně postižené občany a hlava sedmá o úhradě nákladů sociální péče.

Tento zákon ve svém §73 zakotvuje legislativní definici sociální péče, a to takto: „Sociální péče je péče, kterou zajišťuje stát pomoc občanům, jejichž životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny příjmy z pracovní činnosti, dávkami důchodového nebo nemocenského zabezpečení, popřípadě jinými příjmy a občanům, kteří je potřebují vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebo věku, anebo kteří bez pomoci společnosti nemohou překonat obtížnou životní situaci nebo nepříznivé životní poměry.“.

Tato legislativní definice sociální péče se od roku 1956, tedy od dob platnosti zákona č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, příliš nezměnila. Zjednodušeně lze tedy říci, že sociální péče je péče, kterou zajišťuje stát pomoc občanům, kteří se nemohou sami zabezpečit. I když, na rozdíl od předchozí právní úpravy, celou oblast sociálního zabezpečení dnes zajišťují jiné subjekty od státu odlišné, a to úřady práce jako orgány státu na místní úrovni.

Zákon o sociálním zabezpečení č. 100/1988 Sb. je prováděn vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon ČNR o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení.

V tomto prováděcím předpise jsou upraveny hmotně-právní nároky jednotlivých skupin občanů oprávněných ze sociální péče.

Mezi další prameny právní úpravy sociální péče dále patří zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení a vyhláška č. 149/1988 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení.

Novým pramenem platné právní úpravy sociální péče se stal i zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, kterým se nahrazuje zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, a zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, který nahradil zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu.

Prováděcími předpisy k nové právní úpravě sociální pomoci z roku 2006 výše zmíněné jsou: vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách a vyhláška č. 504/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi.

Prováděcí předpis k novému zákonu o životním a existenčním minimu zatím vydán nebyl.

4.2 Právní vztahy sociální péče

Právní vztahy sociální péče jsou „takové společenské vztahy veřejnoprávní povahy, které jsou upraveny speciálními právními normami práva sociálního zabezpečení, jež zakládají, mění a ruší práva a povinnosti subjektů v těchto vztazích účastných“⁷⁾. Veřejnoprávní povaha těchto právních vztahů znamená účast orgánu veřejné správy v těchto vztazích, a to konkrétně jako subjektu rozhodujícího. Právní vztahy sociální péče jsou

7) Koldinská, K.; Marková, H.: Sociální pomoc a právo, ORAC, Praha 2001

tak založeny na principu subordínace a nikoliv na principu rovnosti subjektů na těchto vztazích účastných.

Pro vznik, změnu a zánik právních vztahů sociální péče jsou rozhodující právní skutečnosti, z nichž nejdůležitějšími jsou tzv. sociální (specifické) události. Specifickou událostí je nedostatek příjmu, který musí být způsoben nepříznivou sociální situací, ke které dochází v důsledku neschopnosti jedince zabezpečit potřeby své a potřeby osob na něm závislých, a to zpravidla vlastní výdělečnou činností. V právních vztazích sociální péče tak tedy musí vzniknout sociální (specifická) událost a až poté, na základě této události z důvodu hmotné či sociální nouze občana jsou dávky poskytovány. Občan v tomto případě nemusí sám nic platit, v oblasti sociální péče není plnění vázáno na splnění určité povinnosti platit sociální příspěvek, jak je tomu v systému sociálního pojištění. V systému sociální péče je plnění poskytováno z daňových prostředků.

4.2.1 Subjekty právních vztahů sociální péče

Účastníky právních vztahů sociální péče jsou občané, organizace a orgány státního zabezpečení.

V rámci právních vztahů sociální péče rozlišujeme oprávněné a povinné subjekty sociální péče.

Mezi oprávněnými a povinnými subjekty sociální péče vznikají právní vztahy sociální péče. Oprávněným subjektem přitom je příjemce sociální péče (klient), subjektem povinným, tedy subjektem poskytujícím dávky a služby sociální péče jsou orgány veřejné správy,

popřípadě jimi mohou být i subjekty soukromoprávní povahy.

4.2.1.1 Oprávněné subjekty

Okruh oprávněných subjektů sociální péče byl demonstrativně stanoven v ustanovení §73 odst. 5 zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. Zmíněné ustanovení stanovilo, že „sociální péče zahrnuje zejména péči o rodiny a děti, péči o občany těžce zdravotně postižené, péči o staré občany, péči o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc a péči o občany společensky nepřizpůsobené“. Tato kategorizace oprávněných subjektů byla ze zákona vypuštěna, nicméně dosud platná prováděcí vyhláška č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, tuto starou koncepci stále zachovává, když dávky a služby sociální péče dosud dělí dle skupin oprávněných osob vyčtených výše. Uvedené členění oprávněných subjektů sociální péče do těchto skupin nebylo zcela vyhovující, neboť smyslem sociální péče, resp. pomoci je řešení tíživých sociálních situací občanů bez ohledu na jejich příslušnost k určité sociální skupině.

Zákon o sociálním zabezpečení stanoví ve svém §4 speciální právní úpravu způsobilosti občana mít v právních vztazích sociálního zabezpečení práva a povinnosti (právní subjektivita v právních vztazích sociálního zabezpečení) a dále způsobilost občana vlastními právními úkony nabývat v právních vztazích sociálního zabezpečení práv a brát na sebe povinnosti

(způsobilost k právním úkonům v oblasti sociálního zabezpečení). Tato úprava se samozřejmě vztahuje i na oblast sociální péče. V právních vztazích sociální péče je vznik a zánik právní subjektivity občana upraven stejně jako v občanském zákoníku. Způsobilost občana k právům a povinnostem v právních vztazích sociální péče tak vzniká narozením a zaniká smrtí, resp. prohlášením za mrtvého.

Co se týká úpravy způsobilosti k právním úkonům, je zákonem o sociálním zabezpečení stanoveno, že způsobilost občana vlastními právními úkony nabývat v právních vztazích sociální péče práv a brát na sebe povinnosti vzniká dovršením šestnáctého roku věku. Zde je tedy zákonná úprava odchýlná od úpravy obsažené v zákoníku občanském, který způsobilost k právním úkonům spojuje až s dovršením osmnáctého roku věku občana.

Speciální právní úprava způsobilosti k právním úkonům zakotvená v zákoně o sociálním zabezpečení tak v praxi znamená a především umožňuje to, že občan po dovršení šestnáctého roku věku, tedy ještě před dosažením zletilosti dovršením osmnáctého roku věku, může sám žádat o přiznání dávky či služby sociální péče, jakož být i účastníkem řízení o něm.

Občan, který je mladší šestnácti let stejně tak jako zletilý občan, jehož způsobilost k právním úkonům byla omezena nebo byl této způsobilosti zbaven, musí být podle zákona zastoupen svým zákonným zástupcem.

4.2.1.2 Povinné subjekty

Primárním subjektem povinným z právních vztahů sociální péče je stát, který sociální péči zajišťuje ⁸⁾.

Stát zajišťuje poskytování dávek a služeb sociální péče prostřednictvím svých orgánů, eventuálně prostřednictvím orgánů místní samosprávy, které tak činí v rámci přenesené i samostatné působnosti.

Kompetence subjektů poskytujících sociální péči je stanovena zákonem č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení. Podle §1 zmíněného zákona sociální zabezpečení zabezpečují, resp. poskytují tyto instituce:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky,
- krajské úřady,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- pověřené obecní úřady, a
- obecní úřady.

Zákon dále stanoví působnost obcí a krajů na úseku sociálního zabezpečení, resp. na úseku sociální péče.

Rozhodování o jednotlivých dávkách sociální péče je svěřeno obecním úřadům, pověřeným obecním úřadům a úřadům obcí s rozšířenou působností. Dávky sociální péče jsou příslušnými obecními úřady poskytovány v rámci výkonu státní správy v přenesené působnosti. Peněžní prostředky na jejich výplatu jsou poskytovány ze státního

⁸⁾ Koldinská, K.; Marková, H.: Sociální pomoc a právo, ORAC, Praha 2001
Tróster, Petr a kolektiv: Právo sociálního zabezpečení, C. H. Beck, Praha 2005
(kap. XIII. Sociální péče – autor: JUDr. Kristina Koldinská, Ph. D.)

rozpočtu. V rámci samostatné působnosti se poskytuje také bezúročná půjčka a jednorázový peněžitý příspěvek. Peněžní prostředky na jejich výplatu jsou poskytovány přímo z prostředků příslušného samosprávného celku.

Působnost obcí a obecních úřadů na úseku sociální péče zakotvuje §14 a následující zákona č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení.

Největší část kompetencí leží na obcích s rozšířenou působností. Zákon č. 114/1988 Sb. stanoví ve svém §34, že obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhoduje mj. o poskytování jednorázových příspěvků na opatření zvláštních pomůcek občanům tělesně, zrakově a sluchově postiženým, o poskytování příspěvků na zakoupení, celkovou opravu a zvláštní úpravu motorového vozidla, o poskytování příspěvku na provoz motorového vozidla, o poskytování příspěvků na úpravu bytu, o přiznání mimořádných výhod těžce zdravotně postiženým občanům, o poskytování bezúročných půjček těžce zdravotně postiženým občanům, jimž byl přiznán příspěvek na zakoupení motorového vozidla a o poskytování příspěvku na individuální dopravu. Dále vydává průkazy mimořádných výhod, jejichž evidenci taktéž vede, a rozhoduje i o jejich neplatnosti. Obce s rozšířenou působností tak na základě platné právní úpravy poskytují v současnosti většinu peněžních dávek sociální péče.

Činnost krajů a jejich orgánů na úseku sociální péče spočívá především ve financování dávek sociální péče. Kraje dále rozhodují o poskytování vyšších částek v rámci dávek sociální péče, někdy též působí jako i jako zřizovatelé ústavů sociální péče. Především ovšem působí

jako řídicí a dozorčí orgány nad výkonem státní správy v oblasti sociální péče.

Ministerstvo práce a sociálních věcí vzniklo v roce 1990. Do jeho kompetence spadá sociální politika (problematika zdravotně postižených, sociální služby, sociální dávky, rodinná politika apod.), sociální pojištění (důchody, nemocenské apod.), oblast zaměstnanosti (trh práce, podpora zaměstnanosti, zahraniční zaměstnanost apod.), pracovně-právní legislativa, bezpečnost a ochrana zdraví při práci, rovnost žen a mužů, migrace a integrace cizinců, oblast čerpání finanční pomoci z ESF, atd. Mezi organizace, které Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky metodicky řídí, patří úřady práce, Česká správa sociálního zabezpečení, Státní úřad inspekce práce, inspektoráty práce, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Mezi příspěvkové organizace v resortu patří Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Institut výchovy bezpečnosti práce a Výzkumný ústav bezpečnosti práce.

V oblasti sociální péče zastává Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky úlohu koordinátora a legislativce. Může taktéž zřizovat ústavy sociální péče. V současné době přímo spravuje pět velkých ústavů sociální péče, a to DÚSP Tloskov, ÚSP Zbůch, ÚSP Brno-Chrlice, ÚSP Brno-Královo Pole a ÚSP Hrabyně.

4.2.1.2.1. Postavení a činnost nestátních subjektů na úseku sociální péče

Sociální péče je jedním z mála systémů sociálního zabezpečení, který poskytuje prostor pro činnost

nestátních subjektů. Nestátní subjekty působící na úseku sociální péče lze členit do kategorie občanů a organizací poskytujících sociální služby. Zpravidla se jedná o nejefektivnější způsob poskytování služeb sociální péče. Nestátními subjekty působícími na úseku sociální péče jsou právnické osoby soukromého práva. Do dnešního dne bohužel nebyl vydán zvláštní právní předpis, na jehož základě by vznikaly, existovaly a zanikaly zvláštní právnické osoby, které by měly jako hlavní předmět své činnosti poskytování sociálních služeb. V současné době proto nestátní poskytovatelé sociálních služeb vznikají a existují zpravidla v těchto právních formách - občanská sdružení, zřizovaná podle zákona č. 83/1990 Sb., o občanských sdruženích, obecně prospěšné společnosti, zřizované podle zákona č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, a církevní právnické osoby, které jsou zřizovány podle zákona č. 3/2000 Sb. Mimo stojí dobrovolníci a dobrovolnická služba, jejichž postavení a činnost na úseku sociální péče je upravena zákonem č. 3/2002 Sb.

Mezi nestátní subjekty poskytující sociální služby patří azylové domy, pečovatelské služby, linky důvěry, různé poradny a centra pro toxikomany, osobní asistence zdravotně postiženým občanům, chráněné bydlení, tísňová péče, domovy pro seniory a mnoho dalších podobných služeb a potřebných zařízení.

Podmínky poskytování sociálních služeb jsou podrobně zakotveny v novém zákoně o sociálních službách (zákon č. 108/2006 Sb.).

Podle zmíněného právního předpisu je možno sociální služby poskytovat pouze na základě zvláštního oprávnění

k poskytování sociálních služeb. Oprávnění k poskytování sociálních služeb musí mít každý poskytovatel sociálních služeb, tedy jak soukromoprávní právnické osoby působící na úseku sociální péče, tak i veřejnoprávní subjekty. Toto oprávnění vzniká rozhodnutím o registraci. Příslušným k vydání tohoto rozhodnutí je krajský úřad.

Po vydání rozhodnutí o registraci je s dotyčným subjektem, poskytovatelem sociálních služeb, uzavřena smlouva o poskytnutí služby. Podmínky uzavření smlouvy o poskytnutí sociální služby jsou podrobně upraveny v ustanoveních § 90 – 91 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Nestátním poskytovatelům sociálních služeb, kteří jsou zapsáni v registru poskytovatelů sociálních služeb, je možno na zajištění jejich činnosti, tedy na poskytování sociálních služeb, poskytnout nenárokovou dotaci ze státního rozpočtu. Tato dotace je přidělována Ministerstvem práce a sociálních věcí a poskytována prostřednictvím rozpočtu kraje, kdy kraj tak činí v rámci přenesené působnosti. Má-li nestátní poskytovatel sociální péče zájem o přiznání nenárokové dotace ze státního rozpočtu, musí každoročně předkládat projekty, které následně hodnotí komise Ministerstva práce a sociálních věcí. Žádost o poskytnutí dotace podává poskytovatel sociální služby příslušnému krajskému úřadu, který jej předkládá Ministerstvu práce a sociálních věcí. Náležitosti žádosti jsou taktéž stanoveny zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Naproti tomu, státní subjekty poskytující služby sociální péče jsou ze státního rozpočtu financovány automaticky.

Služby sociální péče lze oprávněným osobám poskytovat bez úhrady nákladů nebo za úhradu plnou, popřípadě částečnou.

Zákon o sociálních službách dále obsahuje i ustanovení týkající se dohledu nad poskytovateli sociálních služeb, a to konkrétně ve své části čtvrté o inspekci poskytování sociálních služeb. Inspekci poskytování sociálních služeb provádí u registrovaných poskytovatelů sociálních služeb zpravidla příslušný krajský úřad, popřípadě Ministerstvo práce a sociálních věcí, jde-li o poskytovatele sociálních služeb, vůči němuž kraj zastává funkci zřizovatele nebo zakladatele. Kvalita poskytovaných sociálních služeb je při výkonu inspekce hodnocena systémem bodů podle standardů kvality sociálních služeb. Nestátní subjekty činné na úseku poskytování sociálních služeb jsou v současné době schopny poskytnout často kvalitnější a širší škálu sociálních služeb než státní poskytovatelé. Existence těchto nestátních poskytovatelů sociálních služeb v právním státě je velice žádoucí a potřebná, a to nejen z hlediska svého přínosu k rozvoji občanské společnosti.

4.2.2. Objekt právních vztahů sociální péče

Objektem právních vztahů sociální péče je jejich účel, tedy zabezpečování základních životních potřeb občanů, jež si je nemohou zabezpečit sami jinak, a to zejména příjmy z vlastní výdělečné činnosti nebo z jiných subsystémů sociálního zabezpečení, a občanů, kteří sociální péči potřebují vzhledem ke svému zdravotnímu

stavu, věku anebo kteří bez pomoci společnosti nemohou překonat obtížnou životní situaci nebo nepříznivé životní poměry.

Zajišťování základních životních potřeb občana by ovšem nemělo být chápáno a pojímáno jako pouhé poskytování dočasného hmotného zabezpečení občanům. Předmět právní úpravy sociální péče by měl pamatovat rovněž na dostatečné zabezpečování sociálních potřeb občanů, jež potřebují pomoc. Zajišťování sociálních potřeb občana by mělo spočívat zejména v poskytnutí maximální součinnosti při snaze o jeho zpětnou a co nejširší integraci do společnosti.

4.2.3. Obsah právních vztahů sociální péče

Obsahem právních vztahů obecně jsou práva a povinnosti subjektů těchto právních vztahů. Obsahem právních vztahů sociální péče tak jsou práva a povinnosti jednotlivých subjektů na těchto vztazích účastných. V právních vztazích sociální péče rozlišujeme subjekty oprávněné a subjekty povinné z těchto vztahů. Subjektem oprávněným z právních vztahů sociální péče je občan, jehož životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny příjmy z pracovní činnosti či jiných subsystémů sociálního zabezpečení, dále občan, který sociální péči potřebuje vzhledem ke svému zdravotnímu stavu či věku, anebo občan, který bez pomoci společnosti nemůže překonat obtížnou životní situaci nebo nepříznivé životní poměry. Subjektem povinným ze vztahů sociální péče je poskytovatel dávek a služeb sociální péče. Primárně

povinným z právních vztahů sociální péče je stát, který ji zajišťuje. Poskytujícími subjekty jsou zpravidla orgány státní správy, eventuelně orgány místní samosprávy. Podle zákona č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, subjekty povinnými z právních vztahů sociální péče jsou Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, které především řídí a koordinuje poskytování sociální péče, kraje, jež vykonávají dozor nad výkonem sociální péče a zřizují některé druhy zařízení sociální péče, obce s rozšířenou působností, které poskytují většinu peněžitých dávek, pověřené obce a obce, jejichž orgány poskytují některé dávky sociální péče a zřizují některé služby sociální péče. Od počátku 90. let minulého století na našem území působí jako poskytovatelé sociální péče, především pak sociálních služeb i celá řada nestátních subjektů, o jejichž činnosti a postavení v dnešním systému sociálního zabezpečení jsem pojednala výše v samostatné kapitole. Při splnění zákonných podmínek pro vznik nároku na dávku či službu sociální péče se jedná tedy o právo subjektu oprávněného z právních vztahů sociální péče na poskytnutí dávky nebo služby sociální péče na straně jedné a tomuto právu odpovídající povinnost poskytovatele sociální péče tuto dávku či službu sociální péče poskytnout.

4.2.4. Formy sociální péče

Práva a povinnosti z právních vztahů sociální péče se realizují různými způsoby, resp. formami, které lze členit

do dvou základních skupin, kterými jsou dávky sociální péče a služby sociální péče. Věcný rozsah sociální péče je demonstrativně stanoven v zákonném ustanovení § 73 zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. Zmíněné ustanovení ve svém odstavci 6 stanoví, že v rámci sociální péče se poskytují zejména tyto dávky:

- a. peněžité dávky,
- b. věcné dávky,
- c. mimořádné výhody pro některé skupiny občanů těžce zdravotně postižených, a
- d. pomoc v intervenčních centrech.

Z hlediska doby, po kterou jsou peněžité či věcné dávky sociální péče oprávněnému subjektu poskytovány, lze dále obecně dávky sociální péče členit na:

- a. jednorázové dávky, a
- b. opakující se dávky.

Z hlediska zákonem stanovené míry povinnosti správního orgánu dávku sociální péče poskytnout lze pak tyto dávky členit na:

- a. obligatorní dávky, a
- b. fakultativní dávky.

Novela zákona o sociálním zabezpečení nově zakotvila ustanovení týkající se pomoci osobám ohroženým násilím. Zákon stanoví, že pro poskytování pomoci osobám, které jsou ohroženy násilným chováním ze strany osob blízkých

nebo osob žijících s nimi ve společném bytě nebo domě, se zřizují intervenční centra. V těchto intervenčních centrech se takto ohroženým osobám poskytuje bezprostřední pomoc individuální psychologická a sociální. Pomoc intervenčního centra dále zahrnuje i následnou poradenskou činnost, jež je poskytována ohroženým osobám. Zaměstnanci intervenčních center pro pomoc osobám ohroženým násilím jsou povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o nichž se při výkonu své činnosti dozvěděli. Zproštění této povinnosti mohou být jen souhlasem osoby, které se tyto skutečnosti a údaje týkají. Pro účely trestního řízení lze takové skutečnosti sdělit orgánům činným v trestním řízení i bez souhlasu osoby, jíž se tyto týkají. Osobám ohroženým násilným chováním může být pomoc intervenčního centra poskytnuta na základě žádosti těchto osob nebo i bez takového podnětu. Osobám ohroženým násilím se pomoc intervenčního centra poskytuje převážně na základě podnětu doručeného intervenčnímu centru Policií České republiky, kterým je opis rozhodnutí o vykázání nebo o zákazu vstupu do společného obydlí a opis úředního záznamu o provedených úkonech. Po doručení takového podnětu je intervenční centrum povinno ve lhůtě nejpozději do 48 hodin od doručení takového podnětu, jinak ovšem vždy bezodkladně poté, co se dozví o ohrožení osoby, zkontaktovat osobu, která byla v rozhodnutí o vykázání ze společného obydlí označena za osobu ohroženou násilným chováním. Zákon dále zakotvuje i povinnost intervenčního centra oznamovat příslušnému krajskému úřadu počet osob ohrožených násilným chováním ze strany osob blízkých nebo osob

žijících s nimi ve společném obydlí, kterým byla tímto centrem poskytnuta pomoc.

Druhou formou, jejímž prostřednictvím se realizují práva a povinnosti plynoucí z právních vztahů sociální péče, jsou služby sociální péče. Službami sociální péče se v kontextu celého právního řádu rozumí především:

- a. pečovatelská služba,
- b. zařízení sociální péče (ústavní péče),
- c. vyhledávací a poradenská služba,
- d. výchovná, kulturní a rekreační péče,
- e. stravování, a
- f. další služby poskytované nestátními organizacemi.

Mezi další služby poskytované nestátními organizacemi působícími na úseku sociální péče můžeme řadit tzv. domy na půl cesty, komunitní péče, respitní péče, různé denní stacionáře a jiná zařízení a služby podobného druhu. Sociální služby jako jedna z forem plnění, resp. jejich poskytování, je příznačné pouze pro oblast sociální péče. V oblasti státního zaopatření ani v oblasti sociálního pojištění se s touto specifickou formou plnění nesetkáme. Plnění z těchto dalších dvou subsystémů sociálního zabezpečení se realizují zásadně formou dávek, a to dávek převážně peněžitých. Právní úprava sociálních služeb je s účinností od 1. ledna 2007 podrobně obsažena v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, o němž bude pojednáno v samostatné kapitole této diplomové práce.

Někdy může být sociální péče poskytována také v jiných formách plnění než jsou dávky a služby sociální péče.

Mezi další formy plnění v oblasti sociální péče řadíme poskytování bezúročných půjček, které je možno chápat jako specifickou formu peněžní dávky sociální péče, kterou je právě odpuštěný úrok, nebo různé daňové úlevy poskytované občanům, jimž jsou přiznány mimořádné výhody. U bezúročných půjček není přesně stanoven okruh osob, jimž mohou být poskytnuty. Jsou zpravidla poskytovány občanům, jenž se ocitli v nepříznivé životní situaci, kterou by mohly překonat právě s pomocí této bezúročné půjčky. To, zda je půjčka přiznána a poskytnuta žadateli je ovšem zcela záležitostí individuálního posouzení a volného uvážení příslušného správního orgánu.

Současná právní úprava sociální péče stanoví pro každou skupinu oprávněných osob, resp. příjemců sociální péče, kombinace výše uvedených forem sociální péče.

4.3. Kritéria chudoby v České republice

Základními kritérii měření chudoby v České republice jsou podle platné právní úpravy instituty životního a existenčního minima. Jedná se o primární kritéria pro posouzení vzniku nároku na některou z forem plnění ze systému sociální péče. Životní minimum roste tak jak roste ekonomika země. Částka životního minima musí být vždy nižší než výše minimální mzdy. V opačném případě by lidé nebyli dostatečně motivováni k tomu, aby si sami zabezpečovali své životní potřeby prací. Důsledkem by byl nežádoucí jev, kdy lidé by spíše upřednostňovali pobírání sociálních dávek.

Dnem 1. ledna 2007 nabyl účinnosti nový zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, který nahradil zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu. Nový zákon o životním a existenčním minimu podstatně změnil dosavadní podobu životního minima. Životní minimum podle dřívější právní úpravy bylo zásadně dvousložkové, kdy zahrnovalo náklady na výživu a ostatní základní životní potřeby a nezbytné náklady na společné potřeby domácnosti (především pak na bydlení). Nová právní úprava stanovená zákonem o životním a existenčním minimu a účinná od ledna letošního roku zavádí životní minimum pouze jednosložkové, kdy tento institut již nebude zahrnovat náklady spojené s bydlením. Částky životního minima potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb jsou nově odstupňovány podle pořadí osob v domácnosti a u nezaopatřených dětí navíc ještě i podle věku. Současně byla zavedena nová dolní hranice příjmů, existenční minimum, která vyjadřuje náklady minimálního životního standardu umožňujícího přežití.

Současná legislativa vyjádřená v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, zakotvuje životní minimum jako minimální společensky uznanou hranici peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Životní minimum přitom není sociální dávkou, nýbrž pouze kritériem pro zhodnocení výše příjmů domácnosti (osoby). Tento institut je významný pro zjišťování nároku na sociální dávky a dále pro určení jejich výše. Životní minimum je tvořeno součtem částek

životního minima všech členů domácnosti. Částka životního minima pro jednotlivce činí podle platné právní úpravy 3.126,- Kč za měsíc, přičemž za jednotlivce se považuje osoba, která není společně posuzována s jinými osobami. Pokud je totiž pro účely zákona o životním a existenčním minimu osoba posuzována společně s jinými osobami, částky životního minima jsou odstupňovány podle pořadí těchto osob. Pořadí společně posuzovaných osob se stanoví tak, že na prvním místě jsou posuzovány osoby, které nejsou nezaopatřenými dětmi a až teprve poté jsou, jako druhé v pořadí, posuzovány osoby, které jsou nezaopatřenými dětmi. Dále se v rámci každé z těchto dvou hlavních skupin, do nichž společně posuzované osoby rozdělujeme, stanoví pořadí společně posuzovaných osob podle věku sestupně od nejstarší po nejmladší společně posuzovanou osobu. Věk rozhodný pro určení pořadí osoby v domácnosti je věk dosažený v kalendářním měsíci, za který je životní minimum zjišťováno. Současná právní úprava stanoví pro první osobu v domácnosti částku životního minima ve výši 2.880,- Kč za měsíc. Pro osobu, která je podle zákona o životním a existenčním minimu posuzována jako druhá a další osoba v domácnosti a která současně není nezaopatřeným dítětem je stanovena částka životního minima, která činí 2.600,- Kč měsíčně. Částka životního minima druhé a další osoby v domácnosti ve věku od 15 do 26 let, která je nezaopatřeným dítětem, činí měsíčně 2.250,- Kč. Částka životního minima druhé a další osoby v domácnosti ve věku od 6 do 15 let, která je nezaopatřeným dítětem, činí 1.960,- Kč za měsíc. Výše částky životního minima druhé a další osoby v domácnosti

ve věku do 6 let, je zákonem o životním a existenčním minimu stanovena na 1.600,- Kč měsíčně.

Společně posuzovanými osobami jsou osoby se vzájemnou vyživovací povinností a další osoby společně užívající byt s výjimkou těch osob, které s vědomím platnosti tohoto prohlášení ve všech oblastech, nejen v oblasti sociálních dávek, písemně prohlásí opak. Podle příslušných ustanovení zákona o životním a existenčním minimu se pro účely tohoto právního předpisu společně posuzují rodiče a nezletilé nezaopatřené děti; manželé; rodiče a děti nezletilé zaopatřené nebo zletilé, pokud tyto děti s rodiči užívají byt a nejsou posuzovány s jinými osobami; jiné osoby společně užívající byt, pokud písemně neprohlásí, že spolu trvale nežijí a společně neuhrazují náklady na své potřeby. Zákon o životním a existenčním minimu navíc stanoví, že společně posuzovanými osobami jsou i osoby, které se přechodně, z důvodů soustavné přípravy na budoucí povolání, zdravotních nebo pracovních (včetně dobrovolnické služby), zdržují mimo byt. S životním minimem se porovnávají započitatelné příjmy. Započitatelnými příjmy se rozumí veškeré čisté peněžní příjmy jednotlivce nebo společně posuzovaných osob, které slouží k zajištění základních životních potřeb. Jedná se o většinu příjmů podle zákona o daních z příjmů, zejména o příjmy z pracovní činnosti, z podnikání, z pronájmu, z kapitálového majetku, dávky státní sociální podpory, dávky nemocenského pojištění, důchody, ostatní dávky sociálního zabezpečení, podpory v nezaměstnanosti, podpory při rekvalifikaci, výživné. Výjimku tvoří příjmy morálně nepřijatelné k zajištění základních životních potřeb. Těmi jsou stipendia, odměny

vyplácené dárcům krve, peněžní pomoc obětem trestné činnosti, příspěvek na bydlení, jednorázové sociální dávky, dávky sociální péče poskytované vzhledem ke zdravotnímu stavu, příjmy z prodeje nemovitostí a odstupné za uvolnění bytu použité výlučně k úhradě nákladů na uspokojení bytové potřeby, náhrada škody a finanční prostředky na odstranění následků živelní pohromy, sociální výpomoc poskytovaná zaměstnavatelem, podpora z prostředků nadací a občanských sdružení, daňový bonus, příspěvek na péči, část sociálního příplatku a příspěvku na úhradu potřeb dítěte, který náleží ze zdravotních důvodů, zvláštní příspěvek k důchodu pro účastníky národního boje za vznik a osvobození Československa a náhrady pobytových výloh poskytovaných orgány Evropské unie zaměstnancům vyslaným k působení do institucí Evropské unie.

Minimální započitatelný příjem osoby samostatně výdělečně činné činí 50% průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství za předchozí kalendářní rok, kterou každoročně vyhláší Ministerstvo práce a sociálních věcí sdělením uveřejněným ve Sbírce zákonů. Toto se ovšem netýká osob, které vykonávají vedlejší samostatnou výdělečnou činnost nebo samostatnou výdělečnou činnost nevykonávají soustavně. Jedná-li se o osobu, která teprve začíná provozovat samostatnou výdělečnou činnost a nepodala ještě přiznání k dani z příjmů, pak její minimální započitatelný příjem činí 25% průměrné mzdy dosažené v národním hospodářství za předchozí kalendářní rok.

Jak jsem již zmínila výše, zákon o životním a existenčním minimu upravuje vedle životního minima i institut

existenčního minima. Existenční minimum je stanoveno jako minimální hranice peněžních příjmů, která je nezbytná k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Existenční minimum pokrývá stanovenou výživovou normu a zhruba 40% ostatních základních osobních potřeb vyjádřených v životním minimu jednotlivce. Tento institut ovšem nelze použít u nezaopatřeného dítěte, dále u osoby požívající starobní důchod, u osoby plně invalidní a u osoby starší 65 let věku. Částka existenčního minima osoby v současné době činí 2020,- Kč měsíčně.

Životní a existenční minimum je zvyšováno nařízením vlády, přičemž při zvyšování částek životního i existenčního minima je zachovávána jejich reálná úroveň. Vláda je zmocněna valorizovat částky životního a existenčního minima vždy od 1. ledna podle skutečného vývoje spotřebitelských cen, pokud nárůst nákladů na výživu a na ostatní základní osobní potřeby jednotlivce přesáhne ve stanoveném rozhodném období 5%. Za mimořádných okolností může vláda zvýšit částky jak životního, tak i existenčního minima také mimo termín pravidelné valorizace.

Životní ani existenční minimum nezahrnují nezbytné náklady na bydlení. Ochrana v této oblasti je řešena v rámci systému státní sociální podpory poskytováním příspěvku na bydlení a dále také v systému pomoci v hmotné nouzi poskytováním doplatku na bydlení. Doplatek na bydlení je novou sociální dávkou, zavedenou zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Reaguje na změny v konstrukci životního minima a změny v konstrukci příspěvku na bydlení, jež je dávkou státní

sociální podpory. Pro účely přiznání a poskytnutí příspěvku na bydlení se bude zcela nově zohledňovat nejen velikost a celkový příjem domácnosti, ale i její reálné náklady na bydlení. Doplatek na bydlení je dávkou systému pomoci v hmotné nouzi a jako takový bude poskytován v případech, kdy by ani s pomocí příspěvku na bydlení nebylo možno uhradit odůvodněné náklady na bydlení jednotlivých potřebných rodin. Pomocí této dávky jsou řešeny rozdílné náklady na bydlení v různých částech České republiky, její poskytování spadá plně do kompetence pověřených obecních úřadů a je vyplácena přímo ze státního rozpočtu.

Hlavní využití institutů životního a existenčního minima nalezneme v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Životní minimum plní rozhodující úlohu při posuzování hmotné nouze i jako sociálně-ochranná veličina. Vedle životního minima je z důvodu větší motivace zaveden pro dospělé osoby nacházející se v hmotné nouzi institut existenčního minima. Žádosti o dávky pomoci v hmotné nouzi je třeba podat na sociálních odborech pověřených obecních či městských úřadů podle místa trvalého pobytu občana. Další využití životního a existenčního minima nalezneme v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění. Životní minimum se využívá zejména při zjišťování nároku na dávky státní sociální podpory, resp. dávky závislé na příjmu příjemce, které zabezpečují adresnou pomoc rodinám s dětmi ve stanovených sociálních situacích a tvoří základ pro výpočet těchto dávek. V praxi se jedná především o tyto dávky státní sociální podpory – přídavek na dítě a sociální příplatek. Význam životního minima

v systému státní sociální podpory je nicméně od 1. ledna 2008 menší než v minulosti. Životní a existenční minimum je však dále hojně využíváno v soudní praxi pro stanovení alimentálních povinností, v případě exekucí pro nezabavitelné částky apod.

Žádosti o dávky státní sociální podpory se podávají u příslušného úřadu státní sociální podpory podle místa trvalého pobytu občana. Těmi jsou příslušné úřady práce a v hlavním městě Praze příslušné úřady městských částí. V současné době se připravuje změna, podle které by se i v hlavním městě Praze měly stát příslušnými úřady státní sociální podpory, namísto úřadů městských částí, úřady práce.

4.3.2 Sociální potřebnost

Ke dni 1. ledna 2007 nabyl účinnosti nový zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, a došlo tak k celé řadě změn v celém systému dávek sociální péče.

Zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi byl s účinností od 1. ledna 2007 zrušen zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, jenž spolu se zákonem o životním minimu č. 463/1991 Sb., o životním minimu (s účinností od 1. ledna 2007 taktéž již zrušeným, a to zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu) upravoval měření chudoby v České republice. Zákon o sociální potřebnosti vymezoval pojem sociální potřebnosti a zároveň prováděl jedno ze základních lidských práv, zakotvené v čl. 30 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, ve kterém je stanoveno právo

každého, kdo se nachází v hmotné nouzi, na takovou pomoc, jež je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. Zákon o sociální potřebnosti tuto pomoc občanům zaručoval, neboť na jeho základě byly přiznávány sociální dávky zásadně těm občanům, kteří se ocitli ve stavu hmotné nouze a stali se tak sociálně potřebnými. Podle zmíněného zákona se za sociálně potřebného považoval občan jehož příjem nedosahoval částek životního minima a nemohl si tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním, zejména vlastní prací. Sociální potřebnost tedy nebyla dávkou jako takovou, nýbrž byla pouze kriteriem, které navazovalo na institut životního minima. Sociální potřebnost byla odvozována od životního minima občana a byla podmínkou pro vznik nároku na některé dávky sociální péče. Sociální potřebnost byla v zákoně vymezena i negativně, a to tak, že bylo stanoveno, že za sociálně potřebnou se nepovažovala osoba, jejíž příjem nedosahoval částek životního minima, ale byla dostatečně majetkově zajištěna. Za účelem přiznání dávky podle zákona o sociální potřebnosti se testovaly příjmy i majetek celé rodiny občana a až poté, když byly vyčerpány všechny ostatní možnosti zlepšení životní situace občana, mohl se jedinec stát sociálně potřebným. Za sociálně potřebného se ovšem nepovažoval ani rodič, který by jinak podmínky sociální potřebnosti splňoval, ale neplnil řádně své povinnosti zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte spojené s řádným plněním školní docházky. Zákon ovšem zároveň stanovil i mírnější podmínky posuzování zda je či není občan sociálně potřebným pro některé skupiny osob,

kterými byly například staří lidé nebo matky s dětmi na mateřské dovolené.

Současně se zánikem dávek sociální péče, které byly poskytovány podle zákona o sociální potřebnosti, došlo i k zániku dávek sociální péče poskytovaných podle vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, a které byly vázány na sociální potřebnost občana.

5. DÁVKY A SLUŽBY SOCIÁLNÍ PÉČE PODLE PLATNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

5.1 Systém dávek a služeb sociální péče

Platná právní úprava systému sociální péče je v současné době tvořena řadou poměrně nových právních předpisů. Ani v minulosti ovšem neexistoval v českém právním řádu předpis, který by jednotně a komplexně upravoval celou rozsáhlou oblast sociální péče a od něhož by se celý systém dávek a služeb sociální péče odvíjel.

Dnem 1. ledna 2007 vstoupily v účinnost hned dva zákony přinášející novou koncepci, včetně prováděcích předpisů k nim vydaných, a měnící tak dosavadní podobu systému dávek a služeb sociální péče. Jedná se o zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, vyhlášku č. 504/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi, a o vyhlášku č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení

zákona o sociálních službách. Zákonem o pomoci v hmotné nouzi byl zrušen zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, na jehož základě byly poskytovány některé dávky sociální péče. Jak jsem již uvedla výše, v předchozí kapitole, v souvislosti se zrušením zákona o sociální potřebnosti došlo i k zániku dávek sociální péče, které byly poskytovány podle vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, a jejichž přiznání a poskytování bylo vázáno na sociální potřebnost občana. Nicméně tato prováděcí vyhláška jako taková zůstává i nadále v platnosti a dosud je v této vyhlášce zachována stará koncepce kdy dávky a služby sociální péče jsou děleny podle skupin oprávněných osob. Zmíněná vyhláška původně uváděla následující kategorizaci skupin oprávněných osob jimž byla poskytována sociální péče: péče o rodinu a děti, péče o těžce zdravotně postižené občany, péče o staré občany, péče o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc, péče o občany společensky nepřizpůsobené. Z vyhlášky byla kompletně vypuštěna ustanovení týkající se poskytování sociálních služeb, neboť této problematice se v plném rozsahu věnuje nový zákon o sociálních službách.

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení obecně stanoví, že v rámci sociální péče se poskytují zejména tyto dávky: peněžité dávky, věcné dávky, mimořádné výhody pro některé skupin občanů těžce zdravotně postižených a pomoc v intervenčních centrech. K zabezpečení výživy a ostatních základních osobních potřeb a k zajištění nezbytných nákladů na domácnost, popřípadě zvýšených nákladů je stanovena možnost

poskytovat jednorázové nebo měsíčně se opakující peněžité nebo věcné dávky.

V souvislosti s přijetím zákona o pomoci v hmotné nouzi tak došlo ke zjednodušení dosavadního systému dávek sociální péče, které stát vyplácí sociálně potřebným občanům. Zmíněným zákonem byly zavedeny nové dávky, které nahradily celou řadu dávek, které byly vázány na sociální potřebnost občana. Od 1. ledna 2007 tak existují tři nové dávky sociální péče, a to příspěvek na živobytí, mimořádná okamžitá pomoc a doplatek na bydlení. Tyto dávky nahradily dávky závisející na sociální potřebnosti občana. Přijetím zákona o pomoci v hmotné nouzi nedošlo ke zrušení všech sociálních dávek. Zanikly pouze ty dávky, které stát poskytoval sociálně potřebným a které v průběhu předchozích let vznikaly ad hoc za účelem řešení sociálních dopadů jednotlivých specifických událostí a ztratily již své opodstatnění. V minulosti se jednalo například o příspěvek na topnou naftu. Ten byl zaveden v souvislosti s podstatným zvýšením ceny nafty, kterou někteří občané topili. Dále byly zrušeny dávky vyplácené v situacích, které jsou dnes již řešeny jiným způsobem, například slevami. Jedná se například o příspěvek na zřízení nebo na provoz telefonní účastnické stanice. Nová právní norma však nezrušila speciální dávky pro osoby se zdravotním postižením, jako je například příspěvek na zakoupení nebo provoz motorového vozidla či příspěvek na úpravu bytu.

Smyslem nových právních úprav, účinných od 1. ledna 2007 je především změna systému ochrany osob a rodin před hmotnou nouzí. Cílem je zejména dostatečně a spravedlivě ochraňovat lidi před hmotnou nouzí, zároveň

je ale i motivovat k aktivnímu hledání zaměstnání a přijetí i méně placené práce, protože ti, kteří prokáží snahu zvýšit si příjem vlastní prací, jsou při čerpání sociálních dávek finančně zvýhodněni. K prokázání toho, že si člověk hledá zaměstnání, stačí například i jen doporučení od příslušného úřadu práce. Nová právní úprava se tak snaží omezit dlouhodobou závislost na sociálních dávkách, poskytnout lidem poradenskou službu a zabránit tak sociálnímu vyloučení. Cílem změn, které přinesl zákon o pomoci v hmotné nouzi, je propojit výplatu dávek s motivačními kroky a zpřísnit podmínky pro ty, kteří se zcela vědomě a prokazatelně práci vyhýbají.

5.2 Dávky a služby sociální péče poskytované jednotlivým skupinám oprávněných osob

Jak jsem již uvedla v předchozích kapitolách, určité dávky sociální péče jsou stále poskytovány rovněž podle vyhlášky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení. Zmíněná vyhláška před zavedením nové právní úpravy zákonem o pomoci v hmotné nouzi a zákonem o sociálních službách původně upravovala většinou fakultativní, tedy nenárokové a účelové dávky a služby sociální péče poskytované jednotlivým skupinám oprávněných osob. Jednalo se o péči o rodinu a děti, o péči o těžce zdravotně postižené občany, o péči o staré občany, o péči o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc a o péči o občany společensky nepřizpůsobené. Nároky na

dávky a služby sociální péče tedy byly upraveny nikoliv zákonem, ale pouze prováděcím předpisem. Navíc zmíněná kategorizace oprávněných subjektů sociální péče byla v mnoha ohledech předmětem kritiky odborné i laické veřejnosti.

Zavedením nové právní úpravy došlo s účinností od 1. ledna 2007 k zásadním změnám v celém systému dávek a služeb sociální péče. Služby sociální péče jsou nyní poskytovány, až na výjimky, na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Z vyhlášky č. 182/1991 Sb. tak byla vypuštěna všechna ustanovení týkající se sociálních služeb poskytovaných jednotlivým skupinám oprávněných osob. Dále byla zrušena téměř veškerá ustanovení upravující péči o rodinu a děti a kompletně byla z vyhlášky vypuštěna ustanovení týkající se péče o staré občany, o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc a o občany společensky nepřízpůsobené. Vyhláška však dosud stále zachovává ustanovení upravující péči o těžce zdravotně postižené občany, resp. speciální dávky a služby pro tuto skupinu oprávněných osob.

5.2.1 Péče o rodinu a děti

Rodina je základní stavební jednotkou každé společnosti, proto rodiny s dětmi jsou v popředí zájmu sociální politiky státu a jako takové jsou také státem významně finančně podporovány. Dobře fungující rodina je důležitým zdrojem celospolečenské stability.

Rodiny s dětmi jsou ze strany státu finančně podporovány zejména prostřednictvím systému dávek státní sociální podpory. Systém státní sociální podpory je v současné době upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. V rámci systému státní sociální podpory jsou rodinám s dětmi poskytovány jako příspěvek státu k úhradě nákladů, které rodině vznikají v souvislosti s péčí o děti, tyto dávky: přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, sociální příplatek, příspěvek na bydlení, porodné, pohřebné a dávky pěstounské péče.

Dalším z nástrojů sociálního zabezpečení rodin s dětmi je sociální péče těmto subjektům poskytovaná. Vyhláška č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, upravuje poskytování poradenské a výchovné péče, resp. pečovatelské služby rodinám s dětmi. Rodičům s nezaopatřenými dětmi může být za podmínek ve vyhlášce stanovených poskytnuta jako pomoc ze strany státu pečovatelská služba. Pečovatelská služba se poskytuje v případě, že rodina nemůže pro závažné překážky řádně a dostatečným způsobem zabezpečit péči o děti. Za takové překážky se považuje zejména nemoc, úmrtí, porod, trvalé těžké zdravotní postižení rodičů nebo i lázeňská péče. Vyhláška ve svém §21 odst. 1 stanoví, že „pečovatelská služba se poskytne vždy v rodinách, ve kterých se současně narodily tři nebo více dětí nebo v rozmezí dvou let opakovaně současně dvě děti“. Pečovatelská služba se dále poskytuje i těm rodinám, ve kterých se trvale pečuje o dítě, které je dlouhodobě těžce zdravotně postižené a vyžaduje mimořádnou péči.

Vyhláška v tomto případě stanovuje, že není-li z důvodu péče o takto postižené dítě jeden z rodičů zaměstnán, poskytne se této rodině pečovatelská služba, ovšem v maximálním trvání 400 hodin ročně. Pokud je pečovatelská služba poskytována z jiných důvodů, nezapočítává se do této doby. Pečovatelská služba rodinám s nezaopatřenými dětmi se podle vyhlášky poskytuje buď zcela bezplatně nebo za úhradu. Bezplatně se pečovatelská služba poskytne vždy rodinám, ve kterých se současně narodily tři nebo více dětí nebo opakovaně v rozmezí dvou let současně dvě děti. Bezplatně pečovatelská služba je dále poskytována sociálně potřebným rodinám s nezaopatřenými dětmi.

Rodinám, které nemají dostatečné příjmy a jejich celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb jejich členů, je poskytována pomoc podle zákona o pomoci v hmotné nouzi č. 111/2006 Sb. Zákon o pomoci v hmotné nouzi rovněž v rámci péče o rodinu s dětmi zároveň napomáhá řešení některých nárazových životních situací, které nelze vyřešit jiným způsobem než okamžitou pomocí ze strany státu.

Dalším právním předpisem, zabývajícím se péčí o rodinu a děti je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Zákon prohlašuje zájem a blaho dítěte za přední hledisko jeho sociálně právní ochrany. Sociálně právní ochrana se zaměřuje především na ty děti, jejichž rodiče, nebo osoby, které jsou zodpovědné za jejich výchovu, neplní řádně své povinnosti, které vůči těmto dětem mají a dále na děti, které opakovaně utíkají z domova, na děti, na nichž byl spáchán trestný čin, nebo je zde alespoň podezření z jeho

spáchání a na děti, které vedou zahálčivý a nemravný život. Podle tohoto zákona se poskytuje: preventivní a poradenská činnost, ochrana ohrožených dětí, zprostředkování osvojení a pěstounské péče, ústavní a ochranná výchova.

5.2.2 Péče o těžce zdravotně postižené občany

Jednou ze základních sociálních událostí, které řeší právní normy v oblasti sociálního zabezpečení, je poškození zdravotního stavu nebo přímo zdravotní postižení. V oblasti péče o těžce zdravotně postižené občany je právě sociální péče nejdůležitějším ze všech tří systémů sociálního zabezpečení. Sociální péče zahrnuje zejména péči o občany těžce zdravotně postižené. Osobám se zdravotním postižením je v systému sociální péče zajištěno uplatnění jejich práv a umožněna účast na společenském životě. Péči o těžce zdravotně postižené občany upravuje zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s vyhláškou č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení. V celém právu sociálního zabezpečení v současné době neexistuje zákonná definice pojmu těžce zdravotně postiženého občana. Vyhláška č. 182/1991 Sb. pouze v každém ze svých ustanovení, týkajících se péče o těžce zdravotně postižené občany, zvláště vymezuje okruh osob oprávněných z té které dávky či služby sociální péče, a to navíc zpravidla s odkazem na příslušnou přílohu vyhlášky, ve které zákonodárce taxativně vyjmenovává diagnózy, které opravňují k získání

mimořádných výhod, nebo poskytnutí konkrétní účelové dávky sociální péče.

Poskytování dávek a služeb sociální péče osobám se zdravotním postižením je podmíněno nepříznivým zdravotním stavem těchto osob. Pro účely sociálního zabezpečení, resp. přiznání a poskytování konkrétních dávek a služeb sociální péče, jsou tak vypracovávány posudky o zdravotním stavu oprávněné osoby. Posudky o zdravotním stavu vypracovávají ve vymezeném rozsahu příslušné okresní správy sociálního zabezpečení a úřady práce. Jinak je tomu ovšem v systému sociálních služeb, kde pokud je třeba hodnotit zdravotní stav, záleží způsob jeho hodnocení přímo na zřizovateli sociální služby nebo na jejím poskytovateli. Pro úplnost je třeba doplnit, že v systému nemocenského pojištění uznává dočasnou pracovní neschopnost ošetřující lékař, který v některých případech potřebuje souhlas lékaře příslušné okresní správy sociálního zabezpečení. Lékaři okresních správ sociálního zabezpečení mohou navíc činnost ošetřujících lékařů při uznávání dočasné pracovní neschopnosti kontrolovat a jsou dokonce oprávněni dočasnou pracovní neschopnost osoby ukončit rozhodnutím okresní správy sociálního zabezpečení.

Posudky o zdravotním stavu jedince, vydávané pro účely poskytování dávek či služeb sociální péče, nejsou rozhodnutími a nelze tedy proti nim podávat opravné prostředky. Tyto posudky slouží pouze jako podklad orgánu, který je podle zákona příslušný o dávce nebo službě sociální péče rozhodovat. Posouzení zdravotního stavu dotyčné osoby si vždy vyžádá orgán, který o dávce či službě rozhoduje. Na základě posudku o zdravotním

stavu jedince tedy příslušný orgán sociálního zabezpečení vydá rozhodnutí, na jehož základě je dávka nebo služba sociální péče podmíněná nepříznivým zdravotním stavem přiznána nebo žádost o její přiznání svým rozhodnutím zamítne. V případě nesouhlasu se zamítavým rozhodnutím příslušného orgánu sociálního zabezpečení lze proti tomuto rozhodnutí podat odvolání k nadřízenému orgánu. V určitých případech je neúspěšnému žadateli umožněno podat přímo žalobu k soudu. Tak tomu je ovšem pouze v případě dávkových rozhodnutí ve věcech důchodu a zvýšení důchodu pro bezmocnost. V ostatních věcech lze žalobu k soudu podat až po vyčerpání práva na podání odvolání k nadřízenému orgánu sociálního zabezpečení, resp. až po skončení odvolacího řízení správního. V některých případech je však podání žaloby k soudu vyloučeno. Pokud v předcházejícím řízení prvního stupně podával posudek o zdravotním stavu úřad práce nebo okresní správa sociálního zabezpečení, nový posudek o zdravotním stavu dotyčného jedince podávají, pro účely správního odvolacího řízení, posudkové komise Ministerstva práce a sociálních věcí. Vyhláška č. 182/1991 Sb. zakotvuje ustanovení o posudkových komisích Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky. Členy posudkových komisí jsou pracovníci ministerstva a dále odborní lékaři jednotlivých klinických oborů.

Posudek orgánu posudkové služby musí za všech okolností vycházet z objektivně zjištěného zdravotního stavu dotyčného občana a musí odpovídat posudkovým kritériím zakotveným v obecně závazných právních předpisech. Při posuzování zdravotního stavu konkrétní

osoby, musí posudkový orgán vycházet zejména z lékařských zpráv a posudků vypracovaných odbornými lékaři o zdravotním stavu osoby a v neposlední řadě musí též přihlídnout i k výsledku vlastního vyšetření. Rozhodující orgán může posuzovanou osobu též vyzvat, aby se podrobila vyšetření v jím určeném zdravotnickém zařízení. Jakmile je posudek o zdravotním stavu osoby vypracován, je příslušná posudková služba povinna seznámit posuzovanou osobu s výsledkem posouzení včetně poučení o možnostech dalšího postupu.

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, stanoví ve svém §86 odst. 1, že „občanům těžce zdravotně postiženým, zejména nevidomým a občanům s těžkým postižením pohybového nebo nosného ústrojí se poskytují věcné dávky, peněžité dávky a bezúročné půjčky k překonání obtíží vyplývajících z jejich postižení“. Podmínky, za kterých se poskytují dávky sociální péče pro osoby se zdravotním postižením, jejichž prostřednictvím je napomáháno uspokojovat některé specifické potřeby těchto osob, vyplývajících z jejich nepříznivého zdravotního stavu, jsou dosud stále upraveny ve vyhlášce Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

Dávky sociální péče podle vyhlášky se poskytují osobám s trvalým pobytem na území České republiky, migrujícím pracovníkům členských států Evropské unie a jejich rodinným příslušníkům a občanům členského státu Evropské unie a jejich rodinným příslušníkům, kteří jsou

hlášení na území České republiky déle než tři měsíce. V této souvislosti je třeba zmínit též podmínky posuzování nepříznivého zdravotního stavu u osob ze členských států Evropské unie. Každá členská země Evropské unie postupuje při posuzování zdravotního stavu osoby podle svých vnitrostátních předpisů a podle svých vlastních posudkových kategorií. V případě, že se osoba nachází mimo území státu, ve kterém má nárok na sociální dávky, není ovšem zpravidla potřeba posouzení jejího zdravotního stavu důvodem k tomu, aby se musela vrátit do svého domovského státu. Stát, na jehož území osoba pobývá, může vypracovat posudek o zdravotním stavu této osoby sám a následně ji předá státu, ve kterém má osoba nárok na dávky. Domovský stát si může vyhradit právo dát osobu vyšetřit posudkovým lékařem podle vlastního výběru.

Poskytování dávek sociální péče těžce zdravotně postiženým občanů upravuje vyhláška č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení. Podle vyhlášky jsou oprávněným těžce zdravotně postiženým osobám v rámci sociální péče poskytovány tyto jednorázové peněžité dávky: jednorázové příspěvky na opatření zvláštních pomůcek, příspěvek na úpravu bytu, příspěvek na zakoupení motorového vozidla, příspěvek na celkovou opravu motorového vozidla, příspěvek na zvláštní úpravu motorového vozidla, příspěvek na provoz motorového vozidla a příspěvek na individuální dopravu. Těžce zdravotně postiženým občanům jsou dále v rámci sociální péče podle vyhlášky poskytovány tyto opakující se

peněžitě dávky: příspěvek na zvýšené životní náklady, příspěvek na úhradu za užívání bezbariérového bytu, příspěvek na úhradu za užívání garáže a příspěvek úplně nebo prakticky nevidomým občanům.

Jednorázové peněžitě dávky, které jsou občanům s těžkým zdravotním postižením v rámci systému sociální péče poskytovány, upravuje vyhláška podrobně v ustanoveních §33 a následující.

Jednorázové příspěvky na opatření zvláštních pomůcek jsou jednorázovou a nenárokovou peněžitou dávkou sociální péče. Lze jej poskytnout občanu těžce zdravotně postiženému za účelem opatření pomůcky, kterou tento občan potřebuje k odstranění, zmírnění nebo překonání následků svých postižení. Tyto příspěvky poskytují v rámci své působnosti obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Příspěvek se ovšem neposkytne, pokud potřebnou pomůcku plně hradí nebo alespoň propůjčuje příslušná zdravotní pojišťovna. Seznam zvláštních rehabilitačních a kompenzačních pomůcek, na jejichž opatření lze těžce zdravotně postiženému občanu příspěvek poskytnout, se uvádí v příloze č. 4 k vyhlášce č. 182/1991 Sb. Potřebuje-li tělesně, zrakově či sluchově postižený občan k překonání následků svého těžkého zdravotního postižení zvláštní zdravotní pomůcku, která v příloze k vyhlášce uvedena není, může mu být poskytnut příspěvek na opatření pomůcky srovnatelné s pomůckou, jež v příloze č. 4 k vyhlášce uvedena je. Srovnání provádí příslušný úřad, který je oprávněn o dávce rozhodnout. Příspěvek na opatření zvláštních pomůcek se poskytuje ve výši umožňující opatření potřebné pomůcky v jejím

základním provedení. Maximální výši příspěvku na opatření zvláštní rehabilitační či kompenzační pomůcky určuje navíc i příloha č. 4 k vyhlášce č. 182/1991 Sb. Na úhradu nákladů spojených se zácvikem pro používání zvláštních pomůcek, jež jsou uvedeny v příloze č. 4 k vyhlášce lze však poskytnout příspěvek v plné výši prokázaných nákladů. Nevidomým občanům lze na úhradu nákladů spojených s výcvikem a odevzdáním vodícího psa poskytnout příspěvek až do výše obvyklých nákladů. Příspěvek na opatření zvláštních pomůcek se těžce zdravotně postiženému občanu poskytne ovšem pouze v případě, že se oprávněný předem písemně zaváže, že vrátí příspěvek nebo jeho poměrnou část nastane-li situace, že zvláštní pomůcka, na jejíž opatření byl příspěvek poskytnut, přestane být před uplynutím 5 let ode dne vyplacení příspěvku jeho vlastnictvím anebo v případě, že do 6 měsíců ode dne vyplacení nepoužije příspěvek na opatření zvláštní pomůcky, popřípadě použije jen část poskytnutého příspěvku. V případě, že těžce zdravotně postižený občan, kterému byl příspěvek na opatření zvláštních zdravotních pomůcek vyplacen, zemře, příspěvek nebo jeho poměrná část se již nevrací.

Příspěvek na úpravu bytu je jednorázovou a nárokovou peněžitou dávkou sociální péče. Poskytuje se občanům s těžkými vadami nosného nebo pohybového ústrojí, uvedenými v příloze č. 5 písmenech a) až g) k vyhlášce č. 182/1991 Sb., omezujícími ve značném rozsahu jejich pohyblivost, občanům úplně nebo prakticky nevidomým, rodičům nezaopatřeného dítěte, které je starší 3 let a má těžkou vadu nosného nebo pohybového ústrojí nebo je

úplně nebo prakticky nevidomé a dále neslyšícím občanům nebo rodičům neslyšícího nezaopatřeného dítěte. Dávku poskytují oprávněným občanům obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Dávka je určena na úpravu bytu, který žadatel, oprávněná osoba, užívá k trvalému bydlení. Příspěvek na úpravu bytu lze žadateli poskytnout pouze za podmínky, že se tento předem písemně zaváže, že příspěvek nebo jeho zálohu vyúčtuje nejpozději do tří let od zahájení řízení, dále, že, příspěvek nebo jeho poměrnou část vrátí v případě, že byt vymění, byt prodá nebo dojde-li k jiné změně užívacího nebo vlastnického práva k bytu před uplynutím deseti let od jeho poskytnutí, a že vrátí poměrnou část příspěvku v případě, že plánované úpravy bytu se neuskuteční v rozsahu podle schválené dokumentace a výše vyplaceného příspěvku přesáhla 70% skutečně vynaložených nákladů. Vrácení příspěvku na úpravu bytu nebo jeho poměrné části se ovšem nepožaduje, jestliže jeho výše nepřesáhla částku 5.000,- Kč anebo jestliže zemře občan nebo dítě, jehož rodiči byl příspěvek na úpravu bytu poskytnut. Navíc, z důvodů zvláštního zřetele hodných může obecní úřad obce s rozšířenou působností od vymáhání již vyplaceného příspěvku na úpravu bytu upustit. Celková výše této dávky se v konkrétním případě určí se zřetelem na příjmy a majetkové poměry občana, žadatele, a jeho rodiny, a to až do maximální výše 70% prokázaných nákladů na úpravu bytu účtovaných fyzickými nebo právnickými osobami za materiál a práce spojené s nezbytnými výdaji, včetně projektových prací, nejvýše však 50.000,- Kč. U příspěvku na stavební úpravy spojené s instalací výtahu, který je poskytován z toho důvodu, že

nelze použít šikmou schodišťovou plošinu, může být dávka poskytnuta až v maximální částce 100.000,- Kč. Dávku je možno žadateli poskytnout i formou zálohy. Záloha může být vyplacena maximálně ve výši 50% předpokládané celkové výše příspěvku. Rozsah potřebných úprav bytu se posoudí s ohledem na závažnost a druh zdravotního postižení občana. Občanům neslyšícím nebo rodičům neslyšícího nezaopatřeného dítěte se poskytuje pouze příspěvek na instalaci potřebné zvukové nebo světelné signalizace v bytě. Za úpravy bytu zákonodárce považuje zejména odstranění prahů v bytě, rozšíření a úpravu dveří, stavební úpravy spojené s instalací výtahu, vybudování telefonního vedení, úpravu přístupu do domu, garáže, k výtahu včetně schodů, k oknům a na balkon, úpravu povrchu podlahy, ovládacích prvků domovní a bytové elektroinstalace, kuchyňské linky, popřípadě dalšího nábytku, přizpůsobení koupelny a záchodu včetně vybavení vhodným sanitárním zařízením a lehce ovladatelnými bateriemi, instalaci potřebné zvukové nebo světelné signalizace a zavedení vhodného vytápění.

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla a příspěvek na celkovou opravu motorového vozidla jsou jednorázové, obligatorní peněžité dávky sociální péče. Poskytují se občanům s těžkou vadou nosného nebo pohybového ústrojí, která je uvedena v příloze č. 5 k vyhlášce č. 182/1991 Sb., resp. v příloze č. 5 písmenech a) až g), který motorové vozidlo bude používat pro svou dopravu a který není současně umístěn k celoročnímu pobytu v ústavu sociální péče, popřípadě ve zdravotnickém nebo obdobném zařízení a je odkázán na individuální dopravu.

Tyto dávky se poskytují taktéž rodiči nezaopatřeného dítěte, jde-li o dítě straší tři let a s těžkou vadou nosného nebo pohybového ústrojí podle přílohy č. 5 písmena a) až g) vyhlášky č. 182/1991 Sb. nebo je úplně nebo prakticky nevidomé nebo mentálně postižené a jeho mentální postižení odůvodňuje přiznání mimořádných výhod pro těžce zdravotně postižené občany III. stupně. V tomto případě ovšem podmínkou je, že rodič bude motorové vozidlo používat pro dopravu tohoto dítěte. V případě, že je dítě umístěno k celoročnímu pobytu v ústavu sociální péče, popřípadě ve zdravotnickém nebo obdobném zařízení, podmínkou pro poskytnutí příspěvku na zakoupení či na celkovou opravu vozidla je, že rodič toto dítě pravidelně v tomto zařízení navštěvuje. Příspěvek se poskytuje pouze jednomu z rodičů, a to po dobu pěti let. Pokud žadatel o dávku vrátil příspěvek nebo jeho poměrnou část během tohoto období, pak podmínka uvedená v předchozí větě, neplatí. Jedná-li se o příspěvek na zakoupení motorového vozidla, pak dojde-li k poškození, zničení nebo odcizení motorového vozidla, na které byl příspěvek poskytnut, a je-li současně prokázáno, že žadatel toto poškození, zničení nebo odcizení motorového vozidla nezavinil, lze výjimečně poskytnout příspěvek opakovaně ještě před uplynutím pěti let ode dne vyplacení předchozího příspěvku, ovšem pouze jednou v období deseti let po sobě jdoucích. Podmínkou pro opakované poskytnutí příspěvku na zakoupení motorového vozidla v případě odcizení dále je, že odcizené motorové vozidlo bylo pro případ odcizení řádně pojištěno. V případě žádosti o příspěvek na

celkovou opravu motorového vozidla musí být navíc prokázáno, že taková oprava je nevyhnutelná.

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla i příspěvek na celkovou opravu motorového vozidla se žadateli poskytne pouze, zaváže-li se tento písemně předem, že vrátí vyplacený příspěvek nebo jeho poměrnou část v případě, že motorové vozidlo, na jehož zakoupení nebo celkovou opravu příspěvek použije, přestane být ještě před uplynutím pěti let ode dne vyplacení příspěvku jeho vlastnictvím nebo pokud motorové vozidlo přestane být před uplynutím pěti let ode dne vyplacení příspěvku používáno pro jeho dopravu nebo pro dopravu dítěte. Žadatel je dále povinen vrátit již vyplacený příspěvek nebo jeho poměrnou část v případě, že do dvou měsíců ode dne zakoupení motorového vozidla nepřestane být vlastníkem původního motorového vozidla, s výjimkou jednostopého motorového vozidla, anebo v případě, že do šesti měsíců ode dne vyplacení nepoužije poskytnutý příspěvek na zakoupení nebo celkovou opravu motorového vozidla. Za původní motorové vozidlo se nepovažuje motorové vozidlo, na jehož zakoupení nebo celkovou opravu je podána žádost o příspěvek.

Příspěvek na zakoupení nebo celkovou opravu motorového vozidla nebo jeho poměrná část se ovšem nevymáhá v případě, že oprávněný občan, kterému byl příspěvek vyplacen, zemře do pěti let ode dne jeho vyplacení. Jedná-li se o příspěvek vyplacený rodiči těžce zdravotně postiženého dítěte, pak se příspěvek nebo jeho poměrná část nevymáhá tehdy, když dítě přestalo splňovat podmínku nezaopatřenosti, ale motorové vozidlo je i

nadále používáno pro jeho dopravu anebo když dítě zemřelo.

Celková výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla činí nejvýše 100.000,- Kč, výše příspěvku na celkovou opravu motorového vozidla činí nejvýše 60.000,- Kč. Výše příspěvků v konkrétním případě se určí zejména se zřetelem k majetkovým poměrům žadatele a osob považovaných podle zákona o důchodovém pojištění za osoby jemu blízké, které s ním žijí ve společné domácnosti. V období deseti let po sobě jdoucích nesmí však součet příspěvků na zakoupení motorového vozidla, příspěvků na celkovou opravu motorového vozidla a příspěvků na zvláštní úpravu motorového vozidla přesáhnout částku 200.000,- Kč. Od již vyplacených částek se při určování celkového součtu odečítají částky, které žadatel vrátil v uvedeném období.

Příspěvek na zvláštní úpravu motorového vozidla je jednorázovou peněžitou dávkou sociální péče. Dávka je oprávněným žadatelům poskytována obligatorně. Příspěvek poskytují obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Příspěvek je poskytován občanům s těžkou vadou nosného nebo pohybového ústrojí, která je uvedena v příloze č. 5 k vyhlášce č. 182/1991 Sb. Podmínkou pro poskytnutí této dávky sociální péče oprávněnému žadateli je, že žadatel sám řídí motorové vozidlo a pro své trvalé zdravotní postižení zvláštní úpravu motorového vozidla nezbytně potřebuje. Příspěvek na zvláštní úpravu motorového vozidla se poskytuje v plné výši ceny takové úpravy. Výjimkou je situace, kdy by celkový součet vyplacených příspěvků na zakoupení motorového vozidla,

příspěvků na celkovou opravu motorového vozidla a příspěvků na zvláštní úpravu motorového vozidla v posledních deseti letech přesáhl částku 200.000,- Kč. Příspěvek se žadateli poskytne pouze, pokud se tento zaváže písemně předem, že vrátí vyplacený příspěvek nebo jeho poměrnou část v případě, že motorové vozidlo, na jehož zvláštní úpravu příspěvek použije, přestane být před uplynutím pěti let ode dne vyplacení příspěvku jeho vlastnictvím, anebo v případě, že takové motorové vozidlo přestane být před uplynutím pěti let ode dne vyplacení příspěvku používáno pro jeho dopravu, anebo v případě, že do dvou měsíců ode dne zakoupení motorového vozidla nepřestane být vlastníkem původního motorového vozidla, s výjimkou jednostopého motorového vozidla, a dále i v případě, že do šesti měsíců ode dne vyplacení nepoužije příspěvek na zvláštní úpravu motorového vozidla. Již vyplacený příspěvek nebo jeho poměrná část se nebude vymáhat v případě, že oprávněný občan, jemuž byl příspěvek vyplacen, zemře do pěti let ode dne jeho vyplacení.

Příspěvek na provoz motorového vozidla je jednorázovou, nárokovou peněžitou dávkou sociální péče. Dávku oprávněným žadatelům poskytují obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Příspěvek na provoz motorového vozidla se poskytuje občanu, který je vlastníkem nebo provozovatelem motorového vozidla a jehož zdravotní postižení odůvodňuje přiznání mimořádných výhod pro těžce zdravotně postižené občany II. nebo III. stupně, s výjimkou postižených úplnou nebo praktickou hluchotou, a který bude toto motorové vozidlo používat pro svou

pravidelnou dopravu. Příspěvek se dále poskytuje též občanu, který je vlastníkem nebo provozovatelem motorového vozidla a který toto motorové vozidlo bude používat pro pravidelnou dopravu manžela či manželky, dítěte nebo jiné blízké osoby, jejichž zdravotní postižení odůvodňuje přiznání mimořádných výhod pro těžce zdravotně postižené občany II. stupně, s výjimkou postižených úplnou nebo praktickou hluchotou, nebo III. stupně, anebo občanu, který je vlastníkem nebo provozovatelem motorového vozidla a který je současně rodičem nezaopatřeného dítěte, které je léčeno na klinice fakultní nemocnice pro onemocnění zhoubným nádorem nebo hemoblastosou, a to v době nezbytného léčení akutní fáze onemocnění v tomto zdravotnickém zařízení. Dávku lze žadateli poskytnout pouze pokud se tento předem písemně zaváže, že vrátí poměrnou část vyplaceného příspěvku v tom případě, že přestane plnit podmínky, které jsou stanoveny pro jeho přiznání. Příspěvek nebo jeho poměrná část se však nevrací v případě, že občan, kterému byl příspěvek vyplacen, zemře, nebo pokud zemře dítě, jehož rodičům byl příspěvek vyplacen. Příspěvek na provoz motorového vozidla lze z důvodu dopravy téže těžce zdravotně postižené osoby poskytnout pouze jednomu vlastníku nebo provozovateli motorového vozidla, a to tomu, koho určí osoba, která má být dopravována. Tato dávka sociální péče se poskytuje na období jednoho kalendářního roku. Výše příspěvku na provoz motorového vozidla činí pro občany, jejichž zdravotní postižení odůvodňuje přiznání mimořádných výhod pro těžce zdravotně postižené občany III. stupně, a pro rodiče nezaopatřeného dítěte, které je

léčeno na klinice fakultní nemocnice pro onemocnění zhoubným nádorem nebo hemoblastosou, a to v době nezbytného léčení akutní fáze onemocnění v tomto zdravotnickém zařízení, 4.200,- Kč u jednostopého vozidla a 9.900,- Kč u ostatních vozidel. V případě občanů, jejichž zdravotní postižení odůvodňuje přiznání mimořádných výhod pro těžce zdravotně postižené občany II. stupně, činí výše příspěvku na provoz motorového vozidla 2.300,- Kč u jednostopého vozidla a 6.000,- Kč u ostatních vozidel. Splňuje-li občan podmínky pro poskytování více příspěvků, snižuje se výše druhého a každého dalšího příspěvku o 420,- Kč u jednostopého vozidla a o 2.124,- Kč u ostatních vozidel. Splní-li žadatel podmínky pro přiznání příspěvku na provoz motorového vozidla až v průběhu kalendářního roku, výše tohoto příspěvku činí poměrnou část z uvedených částek. Občanu, který ze závažných důvodů ujede více než 9.000 km za kalendářní rok, se výše příspěvku vyplaceného v tomto kalendářním roce zvyšuje.

Příspěvek na individuální dopravu je poslední jednorázovou peněžitou dávkou sociální péče pro těžce zdravotně postižené občany, upravenou ve vyhlášce č. 182/1991 Sb. Tato dávka sociální péče je nároková a poskytují ji obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Příspěvek na individuální dopravu se, při splnění zákonem stanovených podmínek, poskytuje občanu s těžkou vadou nosného nebo pohybového ústrojí podle přílohy č. 5 písm. A) až g) vyhlášky č. 182/1991 Sb., občanu úplně nebo prakticky nevidomému nebo rodiči nezaopatřeného dítěte, které je léčeno na klinice fakultní nemocnice pro

onemocnění zhoubným nádorem nebo hemoblastosou, a to v době nezbytného léčení akutní fáze onemocnění v tomto zdravotnickém zařízení. Příspěvek se žadateli poskytne za podmínky, že tento se pravidelně individuálně dopravuje a současně není vlastníkem nebo provozovatelem motorového vozidla a ani není občanem, který je dopravován motorovým vozidlem, na jehož provoz je přiznán speciální příspěvek. Příspěvek se oprávněnému žadateli poskytne pouze v případě, že tento žadatel se předem písemně zaváže, že vrátí poměrnou část již vyplaceného příspěvku, pokud přestane plnit podmínky pro přiznání příspěvku na individuální dopravu. Příspěvek nebo jeho poměrná část se však nevrací v případě, že občan, kterému byl vyplacen, zemře. Příspěvek nebo jeho poměrná část se dále nevrací ani v případě, že zemře dítě, jehož rodičům byl tento příspěvek vyplacen. Příspěvek na individuální dopravu se poskytuje na období jednoho kalendářního roku a jeho výše činí 6.500,- Kč. Splní-li žadatel podmínky pro přiznání příspěvku až v průběhu kalendářního roku, výše příspěvku bude činit poměrnou část z výše uvedené částky.

Opakující se peněžité dávky, které jsou v rámci sociální péče těžce zdravotně postiženým občanům poskytovány, upravuje vyhláška č. 182/1991b Sb. v ustanovení §42 a následující.

Příspěvek na zvýšené životní náklady je opakující se peněžitou dávkou sociální péče poskytovanou těžce zdravotně postiženým občanům. Jedná se o fakultativní dávku sociální péče, kterou v rámci své působnosti

poskytují oprávněným žadatelům pověřené obecní úřady. Příspěvek na zvýšené životní náklady lze poskytnout občanům používajícím trvale ortopedické, kompenzační nebo jiné pomůcky a kterým v souvislosti s používáním těchto pomůcek vznikají zvýšené výdaje. Příspěvek lze dále poskytnout i úplně nebo prakticky nevidomým občanům, kteří jsou soustavně pracovní činní nebo se připravují na pracovní uplatnění soustavným výcvikem nebo studiem nebo kteří jsou poživateli sirotčího důchodu. Příspěvek na zvýšené životní náklady se neposkytne úplně nebo prakticky nevidomému občanu, který je poživatelem invalidního důchodu. Výše dávky může v případě zvýšených nákladů v souvislosti s trvalým užíváním ortopedické, kompenzační nebo jiné pomůcky činit až 200,- Kč měsíčně. V případě úplně nebo prakticky nevidomých občanů, kteří jsou soustavně pracovní činní nebo se připravují na pracovní uplatnění soustavným výcvikem nebo studiem nebo kteří jsou poživateli sirotčího důchodu a nejsou současně poživateli důchodu invalidního, činí výše dávky 200,- Kč měsíčně.

Příspěvek na úhradu za užívání bezbariérového bytu je opakující se peněžitou dávkou sociální péče. Dávka je obligatorní a při splnění stanovených podmínek ji oprávněným těžce zdravotně postiženým občanům poskytují pověřené obecní úřady. Příspěvek na úhradu za užívání bezbariérového bytu se poskytuje občanům s těžkými vadami nosného nebo pohybového ústrojí podle přílohy č. 5 k vyhlášce č. 182/1991 Sb. a občanům úplně nebo prakticky nevidomým. Příspěvek se žadateli

poskytne v případě, že tento užívá bezbariérový byt. Výše dávky činí 400,- Kč měsíčně.

Příspěvek na úhradu za užívání garáže je opakující se, nenárokovou peněžitou dávkou sociální péče. Dávku žadatelům poskytují pověřené obecní úřady. Příspěvek na úhradu za užívání garáže lze poskytnout občanům s těžkými vadami nosného nebo pohybového ústrojí, jak je uvádí příloha č. 5 k vyhlášce č. 182/1991 Sb. a občanům úplně nebo prakticky nevidomým, a to za podmínky, že tito občané užívají bezbariérový byt. Výše příspěvku na úhradu za užívání garáže činí až 200,- Kč měsíčně.

Příspěvek úplně nebo prakticky nevidomým občanům je opakující se, nenárokovou peněžitou dávkou sociální péče. Příspěvek poskytují pověřené obecní úřady. Dávku lze poskytnout úplně nebo prakticky nevidomému vlastníku vodícího psa, přičemž dávka je určena na krmivo pro tohoto vodícího psa. Výše příspěvku činí 800,- Kč měsíčně.

Těžce zdravotně postiženým občanům se podle vyhlášky č. 182/1991 Sb. poskytují též bezúročné půjčky k překonání obtíží vyplývajících z jejich postižení. Jedná se o další, avšak specifickou, formu sociální pomoci těmto občanům, resp. o specifickou formu peněžitě dávky sociální péče, kterou je v tomto případě právě odpuštěný úrok. Bezúročné půjčky těžce zdravotně postiženým občanům poskytují obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Poskytnutí půjčky je však nenárokové. Bezúročná půjčka může být poskytnuta těžce zdravotně

postiženému občanu, jemuž byl přiznán příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Žadateli lze poskytnout bezúročnou půjčku na zakoupení motorového vozidla až do výše 40.000,- Kč, a to za podmínky, že se tento zaváže splatit půjčku nejpozději do pěti let od jejího poskytnutí. Příslušný úřad uzavře s občanem písemnou smlouvu obsahující ujednání o lhůtách splatnosti a výši splátek. Bez uzavření této smlouvy nelze půjčku těžce zdravotně postiženému občanu poskytnout.

Podle zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a podle vyhlášky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, se občanům s těžkým tělesným, smyslovým nebo mentálním postižením, které podstatným způsobem omezuje jejich pohybovou nebo orientační schopnost, poskytují podle druhu a stupně jejich postižení mimořádné výhody, a to zejména v dopravě nebo při potřebě průvodce. Těmto občanům s těžkým zdravotním postižením jsou přiznávány mimořádné výhody I. stupně. Občanům se zvláště těžkým zdravotním postižením jsou přiznávány mimořádné výhody II. stupně. Mimořádné výhody III. stupně jsou podle zákona přiznávány občanům se zvláště těžkým zdravotním postižením a potřebou průvodce. Konkrétní stupeň mimořádných výhod osvědčuje průkaz mimořádných výhod. Tento průkaz je veřejnou listinou. Mimořádné výhody I. stupně osvědčuje průkaz TP, mimořádné výhody II. stupně osvědčuje průkaz ZTP a mimořádné výhody III. stupně osvědčuje průkaz ZTP/P.

Průkaz mimořádných výhod obsahuje zejména údaj o stupni mimořádných výhod, který byl jeho držiteli přiznán, dále základní údaje umožňující identifikaci jeho držitele, včetně fotografie a podpisu občana, datum vydání, označení příslušného orgánu, který průkaz vydal a v neposlední řadě i dobu platnosti průkazu mimořádných výhod. Podpis občana nebude vyžadován v tom případě, pokud jeho opatření je spojeno s jen těžko překonatelnou překážkou. Zákon stanoví i dobu platnosti průkazu mimořádných výhod. Doba platnosti průkazu je odstupňována vždy podle věku těžce zdravotně postiženého občana. U občana ve věku do 20 let může činit nejvýše pět let. Jedná-li se o občana mezi 20 až 50 lety věku, vydává se průkaz mimořádných výhod maximálně na dobu deseti let. Doba platnosti průkazu mimořádných výhod od data jeho vydání příslušným orgánem, není u občanů starších 50 let, zákonem nijak omezena. Platnost průkazu mimořádných výhod končí především uplynutím doby, která je v průkazu vyznačena, dále pak ohlášením jeho ztráty nebo krádeže, odnětím mimořádných výhod rozhodnutím příslušného orgánu sociálního zabezpečení, smrtí oprávněného občana nebo pokud je tento prohlášen za mrtvého anebo rozhodnutím příslušného orgánu. Průkaz mimořádných výhod pro těžce zdravotně postiženého občana může být též prohlášen za neplatný, a to zejména v případě, že v průkazu byly neoprávněně provedeny změny nebo obsahuje nesprávné údaje, dále pokud došlo k podstatné změně podoby jeho držitele, anebo pokud je průkaz poškozen takovým způsobem, že zápisy v něm uvedené jsou nečitelné nebo je porušena jeho celistvost.

Zákon o sociálním zabezpečení závazně stanoví, že stát je povinen poskytovat držitelům průkazů mimořádných výhod pro těžce zdravotně postižené občany pomoc při pracovním zařazení a uplatnění, jakož i vytvářet podmínky pro jejich začlenění do společenského a veřejného života. Mimořádné výhody pro těžce zdravotně postižené občany poskytují oprávněným žadatelům obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Mimořádné výhody I., II. nebo III. stupně jsou poskytovány občanům starším jednoho roku s těžkým zdravotním postižením uvedeným v příloze č. 2 k vyhlášce č. 182/1991 Sb., které podstatně omezuje jejich pohybovou nebo orientační schopnost. Konkrétní stupeň mimořádných výhod se určí podle druhu a stupně postižení žadatele o jejich přiznání. Zdravotní stav občana posuzuje posudkový lékař úřadu práce, přičemž o posouzení zdravotního stavu žádá úřad, nikoliv občan. Některé výhody, které vyplývají z přiznání průkazů TP, ZTP a ZTP/P jsou uvedeny v příloze č. 3 k vyhlášce č. 182/1991 Sb. Další úlevy a slevy, vyplývající z přiznání průkazů mimořádných výhod, jsou upraveny v právních předpisech jiných resortů. Mezi dalšími výhodami, které stát držitelům průkazů mimořádných výhod poskytuje, tak lze zmínit například vyhrazená místa k parkování, bezplatné užívání dálnic a rychlostních silnic nebo vyšší sazbu, o kterou se snižuje základ pro daň z příjmů, je-li poplatník držitelem průkazu mimořádných výhod III. stupně (průkaz ZTP/P).

V souvislosti s péčí, kterou stát poskytuje těžce zdravotně postiženým občanům, je ještě třeba pro úplnost uvést, že v oblasti státní sociální podpory se v případě zdravotního postižení dítěte nebo rodiče některé dávky státní sociální

podpory poskytují za jiných podmínek, po delší dobu nebo ve vyšší částce. Dávkami státní sociální podpory, které zohledňují zdravotní stav dítěte nebo rodiče, jsou rodičovský příspěvek, sociální příplatek, příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměna pěstouna.

5.2.3 Péče o staré občany

Sociální péče se podle zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, poskytuje mimo jiné i starým občanům.

Zákonná úprava sociální péče o staré občany je s účinností od 1. ledna 2007 obsažena v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, a v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Příslušná ustanovení vyhlášky č. 182/1991 Sb., která se zabývala poskytováním sociální péče této skupině občanů, byla z vyhlášky vypuštěna.

Dávkám a službám sociální péče, které jsou podle platné právní úpravy poskytovány mimo jiné i této skupině oprávněných osob, budou věnovány následující kapitoly. Na tomto místě lze snad jen poznamenat, že stejně jako dříve, ani platná právní úprava sociální péče neobsahuje zákonnou definici pojmu „starý občan“. Pojem stáří je poměrně dost široký a velmi těžce definovatelný. Vzhledem k tomu, že se stářím bývají většinou spojeny často velmi vážné zdravotní problémy nebo přímo zdravotní postižení, bude těmto občanům často vznikat i nárok na dávky sociální péče, jež se poskytují podle vyhlášky č. 182/1991 Sb. občanům těžce zdravotně

postiženým. Pokud však starý člověk není tělesně zdravotně postižen, mohou mu vznikat nároky na dávky a služby sociální péče podle zákona o pomoci v hmotné nouzi a podle zákona o sociálních službách.

5.2.4. Péče o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc

V oblasti sociální péče stát zajišťuje poradenskou a výchovnou činnost a poskytuje další dávky a služby. V rámci kategorizace skupin oprávněných subjektů sociální péče uváděla vyhláška č. 182/1991 Sb. mezi příjemci dávek a služeb sociální péče i občany, kteří potřebují zvláštní pomoc. Vyhláška tyto občany definovala jako lidi, kteří se přechodně ocitli v tíživé situaci (např. oběti přírodních katastrof). Spolu s účinností zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, a zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, však zákonodárce z vyhlášky tuto kategorii subjektů, jimž byla sociální péče poskytována, zcela vypustil. Dávky a služby sociální péče jsou v současnosti osobám, jež bylo možno dříve zařadit do této kategorie oprávněných subjektů, poskytovány již výlučně na základě zákona o pomoci v hmotné nouzi a zákona o sociálních službách.

5.2.5 Péče o občany společensky nepřizpůsobené

Zákon o sociálním zabezpečení č. 100/1988 Sb. a vyhláška č. 182/1991 Sb. obsahovaly do 1. ledna 2007 též ustanovení týkající se sociální péče poskytované

společensky nepřizpůsobeným občanům. Jednalo se především o jedince zvláště ohrožené tvrdým dopadem své sociální situace, která je už sama o sobě do značné míry vytěsňuje ze společnosti. Vyhláška ve svých příslušných ustanoveních demonstrativně stanovila, které osoby lze pod pojem společensky nepřizpůsobeného občana subsumovat. Jednalo se tak především o jedince závislé na alkoholu či jiných toxikomaniích, osoby proti nimž bylo vedeno trestní stíhání, osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, osoby, jimž byl rozhodnutím soudu výkon trestu podmíněně odložen, osoby, které byly propuštěny ze zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti a osoby, které vedly nedůstojný způsob života. Spolu s účinností zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, a zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, však zákonodárce z vyhlášky tuto kategorii subjektů, jimž byla sociální péče poskytována, zcela vypustil. Dávky a služby sociální péče jsou v současnosti osobám, jež bylo možno dříve zařadit do této kategorie oprávněných subjektů, poskytovány již výlučně na základě zákona o pomoci v hmotné nouzi a zákona o sociálních službách.

5.3 Služby sociální péče podle zákona o sociálních službách

Dnem 1. ledna 2007 vstoupil v účinnost zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Hlavním důvodem k vypracování zcela nové právní normy byla potřeba změnit systém sociálních služeb, který fungoval na

základě nevyhovující právní úpravy z konce osmdesátých let minulého století a z hlediska požadavků dnešní moderní doby již byl překonaný. Nejenže nebral v potaz výrazné společenské změny, ale také dostatečným způsobem nezohledňoval proces sociálního začleňování jako základní myšlenku moderní sociální politiky. Sociální služby jsou určeny lidem, kteří se ocitnou v nepříznivé sociální situaci. Většinou se jedná o následky nepříznivého zdravotního stavu, krizové sociální situace, vysokého věku, životních návyků nebo způsobu života, který vede ke konfliktu se společností, nebo o následky života v sociálně znevýhodňujícím prostředí. Aby se tito lidé mohli opět začlenit do běžného života, potřebují obvykle pomoc druhé osoby. Sociální služby v České republice využívá v současné době téměř půl milionu osob, přičemž by asi sto tisíc z nich bylo bez této možnosti vážně ohroženo na zdraví a na životě. Poskytovatelé sociálních služeb jsou navíc významnými zaměstnavateli. V sociálních službách pracuje téměř sedmdesát tisíc lidí.

Základním a hlavním cílem této nové právní normy je zajistit lidem, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci, pomoc a podporu prostřednictvím nabídky široké škály sociálních služeb, stanovit pravidla pro jejich poskytování a v neposlední řadě zavedení příspěvku na péči. Ten je určen lidem, kteří potřebují z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu pomoc jiné osoby. Lidé nyní mohou volit způsob zajištění pomoci a podpory. Cílem je, aby byla dostupná taková nabídka sociálních služeb, která jim umožní žít v jejich přirozeném prostředí. Příspěvek na péči nahradil dřívější zvýšení důchodu pro

bezmocnost a příspěvek při péči o blízkou nebo jinou osobu, což znamená významné zjednodušení systému. Navíc jeho hodnota je v určitých případech až trojnásobně vyšší. Zavedení příspěvku výrazně napomohlo rodinám, které pečují o své rodinné příslušníky.

Zákon o sociálních službách zaručuje každému nárok na poskytnutí sociálního poradenství a nárok na posouzení jeho nepříznivé sociální situace. Samotné poskytnutí sociální služby je založeno na smluvním principu, což staví člověka v nepříznivé sociální situaci do aktivní role. Objektivizované potřeby a projev vůle tohoto občana jsou určující pro zvolení formy pomoci v konkrétním případě. Zákon pamatuje i na to, aby hodnocení potřeb žadatelů bylo objektivní. Příslušný orgán, kterým je úřad práce, určí na základě sociálního a lékařského posouzení tzv. stupeň závislosti na pomoci jiné osoby. Podle tohoto stupně následně přizná žadateli příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností odpovídající výši příspěvku na péči.

Z hlediska poskytovatelů sociálních služeb je nejdůležitější změnou zavedení povinnosti registrovat se. V opačném případě nemohou sociální služby poskytovat. S povinnou registrací bylo též nezbytné zavést efektivní kontrolní mechanismy. Kontrolu poskytování sociálních služeb zabezpečuje inspekce sociálních služeb, a to především z hlediska kvality. Registraci a inspekci provádí krajské úřady a Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. Aby bylo možné hodnotit kvalitu poskytování sociálních služeb, zavedla nová právní úprava jako měřítko hodnocení standardy kvality. Současně upravuje i způsoby zajištění ošetřovatelské a

rehabilitační zdravotní péče při poskytování pobytových sociálních služeb v zařízeních a formu jejich financování. Součástí zákona o sociálních službách je i úprava předpokladů pro výkon povolání v sociálních službách a pro výkon povolání sociálního pracovníka. Kvalita sociálních služeb a efektivita sociální práce je založena především na odbornosti jednotlivých pracovníků.

V oblasti zajištění dostupnosti sociálních služeb nyní hrají rozhodující úlohu obce a kraje. Zákon zavedl povinnost obcí a krajů podporovat potřebnou síť sociálních služeb na svém území. Charakter a rozsah této sítě je regulován v procesu plánování sociálních služeb v jednotlivých obcích a krajích, do kterého musí být zapojeni také zástupci poskytovatelů sociálních služeb a osob, které tyto služby využívají. Zákon ukládá obcím i krajům povinnost zajišťovat dostupnost informací o možnostech a způsobech poskytování sociálních služeb na svém území a také zprostředkovat kontakt mezi potencionálním uživatelem sociální služby a jejím poskytovatelem. Obce i kraje mohou využívat informačního systému spravovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí. To zaručuje dostatečnou připravenost k tomu, aby pracovníci obcí a krajů poskytli zájemcům o poskytování sociálních služeb dostatečné a hlavně správné informace o druzích služeb a o jejich dostupnosti. Finanční zajištění poskytovaných sociálních služeb stát podporuje formou dotací.

Prostředí sociálních služeb je charakterizováno množstvím vztahů mezi lidmi a institucemi, které mají významný vliv na kvalitu života lidí. Jedná se o vztahy, jejichž význam vyžaduje zákonnou oporu z důvodu ochrany práv a oprávněných zájmů těch osob, které jsou

oslabeny ve schopnosti je prosazovat. Zákon o sociálních službách si klade za cíl především vytvářet podmínky pro uspokojování přirozených potřeb občanů, a to formou podpory a pomoci při zvládnání péče o vlastní osobu, v soběstačnosti nezbytné pro plnohodnotný život a v životních situacích, které mohou člověka vyřazovat z běžného života společnosti. Člověku je nabízena pomoc a podpora v těch případech, kdy již není schopen zvládnout nepříznivou sociální situaci samostatně.

Zákon o sociálních službách poskytuje člověku, který je ohrožen sociálním vyloučením, možnost participovat na každodenním životě společnosti, umožňuje mu samostatně se rozhodovat o formě a druhu pomoci, což následně vede k posilování osobních kompetencí, schopností a dovedností člověka tak, aby mohl využívat běžné společenské zdroje jako je přístup ke vzdělání, zaměstnání a kulturnímu a společenskému životu.

Sociální služby jsou souhrnem specifických činností, které mají pomoci člověku řešit vzniklou nepříznivou sociální situaci. Protože příčiny těchto situací mohou být různé, existuje celá řada druhů sociálních služeb. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, vymezuje tři základní oblasti služeb, a to: sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Sociální poradenství má jako druh sociální služby zvláštní postavení, neboť je ve své základní formě nedílnou složkou všech sociálních služeb. Sociální poradenství má každý občan zákonem garantováno jako bezplatné. Vhodné a včasné sociální poradenství často řeší nepříznivé okolnosti již v zárodku nebo alespoň uchrání člověka před nepříznivým dopadem vzniklé sociální

situace na něj. Sociální poradenství se člení na základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství. Základní sociální poradenství musí povinně poskytnout každý poskytovatel sociálních služeb bez ohledu na to, kdo o radu žádá. Odborné sociální poradenství poskytují specializované poradny. Ty se mohou lišit podle určitého jevu, jako například projevy domácího násilí, problematika bezdomovectví apod., nebo podle cílové skupiny, jako například osobám se zdravotním postižením, seniorům, rodinám s dětmi apod. Cílem sociálního poradenství je bezplatná, důvěrná a nestranná pomoc, pomáhající lidem při jejich obtížích. Základním principem je, aby lidé netrpěli neznalostí svých práv a povinností, neznalostí dostupných služeb nebo neschopností vyjádřit své potřeby nebo hájit své oprávněné zájmy. S ohledem na skutečnost, že základní sociální poradenství je povinně zabezpečováno každým poskytovatelem sociální služby a současně s přihlédnutím k poměrně husté síti specializovaných poraden, lze konstatovat, že potřebné informace jsou lidem dobře dostupné. Druhou základní oblastí služeb, jak je vymezuje zákon o sociálních službách, jsou služby sociální péče. Služby sociální péče zahrnují skupinu služeb, jejichž hlavním cílem je zabezpečovat lidem základní životní potřeby, které nemohou být zajištěny bez péče jiné osoby, podporovat jejich sociální začlenění, a to především v jejich přirozeném prostředí. V praxi se jedná především o služby pečovatelské, jejichž prostřednictvím se pečuje o osobu, která není schopna se plnohodnotně postarat sama o sebe. Zákon vymezuje jako třetí základní oblast služeb služby sociální prevence. Služby sociální prevence slouží

zejména k předcházení a zabraňování sociálnímu vyloučení osob, které jsou ohroženy sociálně negativními jevy. V praxi jde především o služby pro osoby se sociálními problémy, jejichž prostřednictvím se má klientovi napomáhat znovu se integrovat do společnosti.

Sociální služby jsou členěny také podle místa jejich poskytování. Zákon o sociálních službách rozlišuje tyto druhy sociálních služeb podle místa jejich poskytování: terénní služby, ambulantní služby a pobytové služby. Terénní sociální služby jsou potřebným občanům poskytovány v prostředí, kde tito lidé žijí, to znamená především v domácnostech, v místech, kde dotyční pracují, kde se vzdělávají nebo tráví volný čas. Příkladem může být pečovatelská služba, osobní asistence nebo terénní programy pro ohroženou mládež. Ambulantní služby jsou poskytovány ve specializovaných zařízeních, jako jsou například poradny, denní stacionáře nebo kontaktní centra. Člověk do těchto specializovaných zařízení dochází za účelem poskytnutí sociální služby. Pobytové služby jsou poskytovány v zařízeních, kde člověk v určitém období svého života fakticky celodenně, respektive celoročně žije. Jedná se především o domovy pro seniory nebo pro lidi se zdravotním postižením, ale patří sem také tzv. chráněné bydlení pro lidi se zdravotním postižením nebo azylové domy pro matky s dětmi nebo osoby bez přístřeší.

Sociální služby jsou poskytovány prostřednictvím zákonem vymezených základních činností, které musí být v daném druhu sociální služby jejím poskytovatelem zajištěny. Skladebný systém umožňuje poskytovatelům přesnější vymezení rozsahu služeb, které poskytuje, a zároveň dává

uživatelům sociálních služeb možnost výběru takového poskytovatele, který nabízí pro uživatele nejvhodnější sociální službu. Vedle povinně poskytovaných základních činností při poskytování sociální služby jsou stanoveny i další, doplňkové služby, které si může uživatel sociální služby zvolit a sjednat s poskytovatelem podle svého výběru. V zařízeních sociálních služeb s pobytovými službami, zejména v domovech pro seniory a domovech pro osoby se zdravotním postižením, jsou sociální služby poskytovány také osobám se stabilně zhoršeným zdravotním stavem, kterým musí být zajištěna zdravotní péče. Zákon o sociálních službách stanovuje poskytovatelům těchto druhů služeb povinnost zajistit těmto uživatelům potřebnou zdravotní péči.

Ze znění zákona o sociálních službách tedy vyplývá, že záleží pouze na každém ze žadatelů, aby si sám nebo za pomoci blízké osoby, poradny nebo poskytovatele služby vhodně vybral pro sebe tu nejvhodnější, která mu navíc pomůže podpořit vlastní aktivitu vedoucí k řešení jeho nepříznivé sociální situace. Důležitým principem je možnost kombinace různých druhů sociálních služeb a také kombinace sociálních služeb s nezbytnou pomocí a podporou ze strany rodiny nebo jiných osob.

Poskytování sociálních služeb je zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, založeno na smluvním principu. Sjednávání druhu služby a rozsahu poskytovaných služeb podle individuálních potřeb osob ve smlouvě včetně konkrétních podmínek poskytování služby je významným krokem směřujícím k uplatnění svobodné vůle osob, kterým jsou sociální služby na základě zákona poskytovány. Lidé sami jsou tak účastníky sjednání

podmínek poskytované služby. Smlouva současně uživateli služeb umožňuje vymáhat sjednaný rozsah služby a poskytovatele zavazuje k poskytování služby takovým způsobem, který je pro uživatele bezpečný a profesionální. Smlouva o poskytování sociálních služeb musí být uzavřena v písemné formě, ovšem s výjimkou případů, kdy to není možné nebo by písemná forma smlouvy byla kontraproduktivní pro účelné poskytování služby. Obecně však platí, že poskytovatel sociální služby je povinen smlouvu se zájemcem o službu uzavřít. Charakter smlouvy je soukromoprávní a řídí se příslušnými ustanoveními občanského zákoníku. Smlouva musí podle zákona o sociálních službách vždy obsahovat tyto náležitosti: označení smluvních stran, druh sociální služby, pro kterou je smlouva uzavírána, rozsah činností a úkonů v rámci poskytování sociální služby, místo a čas poskytování sociální služby, výši úhrady za sociální služby a způsob jejího placení, ujednání o dodržování vnitřních pravidel stanovených poskytovatelem pro poskytování sociálních služeb, výpovědní důvody a výpovědní lhůty a dobu platnosti smlouvy. Poskytovatel sociálních služeb je oprávněn odmítnout uzavřít smlouvu o poskytování sociálních služeb pouze v případě, že neposkytuje sociální službu, o kterou dotyčná osoba žádá, dále v případě, že nemá dostatečnou kapacitu k poskytnutí sociální služby, o kterou dotyčná osoba žádá a také v případě, že zdravotní stav osoby, která žádá o poskytnutí pobytové sociální služby, vylučuje poskytnutí takové sociální služby. Tyto zdravotní stavy stanoví vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Jedná se

zejména o různá infekční onemocnění a duševní nemoci. Pokud poskytovatel sociálních služeb odmítne uzavřít s žadatelem smlouvu o poskytnutí sociální služby z důvodů, které jsem uvedla výše, vydá o tom žadateli na jeho žádost písemné oznámení s uvedením důvodu odmítnutí uzavření smlouvy. Smlouva o poskytování sociálních služeb je uzavírána výhradně mezi uživatelem služby nebo jeho zákonným zástupcem a poskytovatelem, který je pro daný druh sociální služby registrován. Porušení smluvních podmínek a následky z tohoto porušení vyplývající musí řešit smlouva o poskytování sociálních služeb, přičemž případné spory z tohoto porušení vyplývající jsou řešeny soudní cestou.

Jak jsem již uvedla výše, sociální služba je tedy činnost nebo soubor činností zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, stanoví hned ve svých úvodních ustanoveních základní zásady, na nichž tento zákon spočívá. Zákon stanoví, že každá osoba má nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení. Zákon dále stanoví, že rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a

v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob.

Základním nástrojem pro fungování nového modelu sociálních služeb, jak ho zavedl zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, je poskytování příspěvku na péči. Jedná se o nově zavedenou státní sociální dávku, která posiluje finanční soběstačnost uživatele sociálních služeb. Příspěvek na péči nahrazuje příspěvek při péči o osobu blízkou nebo jinou osobu. Příspěvek náleží těm lidem, kteří jsou především z důvodu nepříznivého zdravotního stavu závislí na pomoci jiné osoby, a to v oblasti běžné denní péče o vlastní osobu a v soběstačnosti. Péčí o vlastní osobu se rozumí především takové denní úkony, které se týkají zajištění či přijímání stravy, osobní hygieny, oblékání a pohybu. Soběstačností se přitom rozumí úkony, které umožňují účastnit se sociálního života, to znamená například schopnost komunikovat, nakládat s penězi či předměty osobní potřeby, obstarat si osobní záležitosti, uvařit si, vyprat a uklidit. Zákon tedy příspěvek přiznává osobám, závislým na pomoci jiné fyzické osoby za účelem zajištění potřebné pomoci. Schopnost zvládnout péči o vlastní osobu a být soběstačný je u každého člověka různá. Závislost na pomoci jiné fyzické osoby se podle zákona o sociálních službách stanoví ve čtyřech stupních, a to jako lehká závislost, středně těžká závislost, těžká závislost a úplná závislost. Míra závislosti na pomoci jiné osoby se určí počtem úkonů vyjmenovaných v zákoně, které osoba není schopna samostatně zvládat. Přitom se hodnotí schopnost péče o vlastní osobu a soběstačnost. Míra

závislosti se stanoví na základě lékařského vyšetření a sociálního šetření, které provádí příslušný úřad práce. K posouzení zdravotního stavu zpravidla postačí nález ošetřujícího lékaře. Podle míry závislosti na pomoci jiné osoby se také stanoví celková výše příspěvku. Výše příspěvku na péči se podle zákona o sociálních službách pohybuje v rozmezí od 3.000,- Kč do 11.000,- Kč. Příspěvek na péči náleží osobě, o kterou má být pečováno, nikoliv osobě, která péči o tuto osobu zajišťuje. Příspěvek však nemůže být přiznán dítěti, které je mladší než jeden rok. O příspěvek je možno požádat na obecním úřadu obce s rozšířenou působností, v jejímž spádovém území má žadatel trvalý nebo alespoň hlášený pobyt. Žadatel o příspěvek musí dodržet stanovené povinnosti, respektive podrobit se určitým procedurám. V první řadě musí žadatel podat správně žádost o příspěvek na péči a v ní uvést všechny požadované informace. Žádost o příspěvek podává přímo žadatel nebo jeho zástupce. Následuje proces posouzení žádosti, tj. posouzení stupně závislosti žadatele na pomoci jiné osoby, který zahajuje sociální pracovník. Sociální pracovník provádí šetření v prostředí, kde žadatel žije. Po provedení sociálního šetření se žádostí o příspěvek začne zabývat posudkový lékař úřadu práce, který hodnotí funkční dopady zdravotního stavu na schopnost žadatele pečovat o sebe a být soběstačným a vychází přitom z výsledku sociálního šetření. Posudkový lékař úřadu práce bude ve většině případů pracovat se zdravotní dokumentací žadatele. Žadatel může být i vyzván, aby se podrobil speciálnímu lékařskému vyšetření. V případě, že se žadatel odmítne podrobit některé z výše uvedených procedur, pak ztrácí

možnost získat příspěvek na péči. O tom, zda příspěvek na péči bude žadateli přiznán či nikoliv, rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností. Obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhoduje ve správním řízení. Rozhodnutí o příspěvku na péči je následně doručeno žadateli a v případě, že je kladné, je žadatel, respektive příjemce příspěvku, povinen obecnímu úřadu do patnácti dnů písemně ohlásit jakým způsobem mu bude péče zajištěna, pokud tak již neučinil při podání žádosti. Zákon umožňuje obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností vyplácet příspěvek buď v hotovosti nebo bezhotovostní na účet, který příjemce příspěvku určí. Nárok na výplatu příspěvku vzniká podáním žádosti o přiznání příspěvku u příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Příspěvek na péči může být přiznán a vyplácen nejdříve od počátku kalendářního měsíce, ve kterém bylo zahájeno řízení o přiznání příspěvku. Příspěvek na péči lze použít pouze na ty výdaje, které souvisejí se zabezpečením pomoci a podpory osobě, která je závislá na péči jiné osoby. Lze jej tedy užít jako úhradu na péči, kterou zajišťuje poskytovatel sociální služby a také na výdaje, které vzniknou pečující osobě, tj. rodinnému příslušníkovi nebo jiné osobě, která není poskytovatelem sociální služby. Oba výše uvedené způsoby může příjemce příspěvku na péči kombinovat podle své vlastní potřeby a podle individuálně zvoleného způsobu zajištění péče. Kontrolu využití příspěvku provádí příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, který o příspěvku rozhodoval. Správcem informačního systému o příspěvku, v němž jsou vedeny údaje o příjemcích příspěvku a výši

příspěvku, je Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky.

Na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, jsou oprávněným subjektům dále poskytovány tyto služby sociální péče: osobní asistence, pečovatelská služba, tísňová péče, průvodcovské a předčitatelské služby, podpora samostatného bydlení, odlehčovací služby, centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, chráněné bydlení a sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních ústavní péče.

Zákon o sociálních službách dále upravuje i služby sociální prevence, kterými jsou: raná péče, telefonická krizová pomoc, tlumočnické služby, azylové domy, domy na půl cesty, kontaktní centra, krizová pomoc, nízkoprahová denní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, služby následné péče, sociálně aktivizační služby, terapeutické komunity, terénní programy a sociální rehabilitace.

Sociální služby pomáhají lidem žít běžným životem. Zaměřují se na zachování co nejvyšší kvality a důstojnosti jejich života. Sociální služby jsou poskytovány jednotlivcům, rodinám i skupinám obyvatel. Mezi nejpočetnější skupiny příjemců sociálních služeb patří zejména senioři, lidé se zdravotním postižením, rodiny s dětmi, ale také lidé, kteří z různých důvodů žijí na okraji společnosti.

Všechny výše uvedené druhy sociálních služeb, včetně příspěvku na péči, mohou být při splnění podmínek stanovených v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních

službách, poskytovány osobám, které jsou na území České republiky hlášeny k trvalému pobytu, osobám, kterým byl udělen azyl, občanům a rodinným příslušníkům občanů členských států Evropské unie a cizincům, kteří jsou držiteli povolení k dlouhodobému pobytu po dobu delší než tři měsíce. Navíc, vybrané typy sociálních služeb jsou poskytovány taktéž osobám legálně pobývajícím na území České republiky. Jedná se o azylové domy, noclehárny, kontaktní centra a terénní programy. Na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení má nárok každá osoba. Sociální služby lze poskytovat pouze na základě oprávnění k poskytování sociálních služeb. Oprávnění vzniká rozhodnutím o registraci, které vydává krajský úřad. Povinnost disponovat oprávněním platí pro všechny poskytovatele sociálních služeb, včetně veřejného sektoru. Nestátní neziskové organizace a fyzické osoby, které nabízejí široké spektrum služeb, jsou rovněž významnými poskytovateli sociálních služeb. Nestátní organizace poskytující sociální služby mohou za určitých podmínek získat nenárokovou dotaci ze státního rozpočtu. Dotační řízení je vyhlášováno každoročně a jeho cílem je přispívat na provoz a rozvoj sociálních služeb poskytovaných nestátními neziskovými organizacemi. Dosud neexistuje zvláštní zákon, na jehož základě by vznikaly zvláštní právnické osoby, proto nestátní poskytovatelé sociálních služeb v České republice působí v těchto právních formách: jako občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby. Zvláště navíc ještě stojí dobrovolníci a dobrovolnická

služba. Sociální služby jsou oprávněným subjektům poskytovány bez úhrady či za úhradu. Inspekci poskytování sociálních služeb provádí zpravidla příslušný krajský úřad, a to prostřednictvím bodového hodnocení podle standardů kvality. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky je v současné době zřizovatelem pěti specializovaných ústavů sociální péče.

O sociální službu musí obvykle člověk sám požádat. U některých typů sociálních služeb vydávají obce a kraje rozhodnutí o poskytnutí služby, a to ve správním řízení. Jedná se zejména o pečovatelskou službu a pobytové služby v domovech pro seniory a pro osoby se zdravotním postižením. Pokud službu poskytuje nestátní nezisková organizace, uzavírá její uživatel s poskytovatelem služby smlouvu, o níž jsem již pojednala výše.

Informace o sociálních službách a jejich poskytování lze získat na příslušných odborech sociálních věcí krajských nebo obecních, popřípadě městských úřadů, dále v občanských nebo i jiných specializovaných poradnách anebo přímo u poskytovatelů sociálních služeb.

5.4 Dávky v systému pomoci v hmotné nouzi podle zákona o pomoci v hmotné nouzi

Dnem 1. ledna 2007 vstoupil v účinnost zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, a došlo tak k celé řadě změn v oblasti dávek sociální péče. Zákonem o pomoci v hmotné nouzi byl k 1. lednu 2007 zrušen zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů, na jehož základě byly poskytovány některé

dávky sociální péče, jež byly podmíněny sociální potřebností. Současně s tím zanikly i dávky sociální péče, které byly poskytovány podle vyhlášky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a které byly vázány na sociální potřebnost.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, obsahuje nástroje, které propojí výplatu dávek s motivačními kroky. Cílem zákona je zejména omezit dlouhodobou závislost na sociálních dávkách, poskytnout lidem poradenskou službu a zabránit tak jejich sociálnímu vyloučení. Nová právní úprava finančně zvýhodňuje ty příjemce sociálních dávek, kteří budou při řešení své nepříznivé sociální situace aktivní. Zákon o pomoci v hmotné nouzi navazuje na nový zákon o životním a existenčním minimu a reaguje na rekonstrukci životního minima. Pro stanovení živobytí osoby využívá i nově zavedeného institutu existenčního minima. Jde o prosazení principu, podle něhož se ten, kdo pracuje, musí mít lépe než ten, kdo se práci vyhýbá. Zákon od 1. ledna 2007 nově stanovuje podmínky pro pomoc osobám, jež se ocitly v hmotné nouzi. Upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzických osob, které se nacházejí v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi. K řešení hmotné nouze nebo jejímu předcházení má každý nárok na sociální poradenství. Systém pomoci v hmotné nouzi je moderním systémem pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, který je jednotný na celém území České republiky. Zákon nově zavádí jako nedílnou součást pomoci v hmotné nouzi i

sociální práci s klienty. Zákon stanovuje sedm situací, které jsou spojené s nedostatečným zabezpečením základní obživy, bydlení a mimořádnými událostmi. Nastanou-li, je osoba nebo rodina v hmotné nouzi a má nárok na pomoc. Osoba se nachází v hmotné nouzi, pokud její příjem a příjem společně posuzovaných osob po odečtení sociálně únosných nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí, přičemž si nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním a zabezpečení jejích základních životních podmínek je tak vážně ohroženo, nebo pokud její příjem a příjem společně posuzovaných osob dosahuje sám nebo spolu s příspěvkem na živobytí částek živobytí, ale nepostačuje k zabezpečení skutečných odůvodněných nákladů na bydlení a služby s bydlením bezprostředně spojené, anebo pokud s přihlédnutím k jejím příjmovým, celkovým sociálním a majetkovým poměrům jí hrozí vážná újma na zdraví. Zákon o pomoci v hmotné nouzi zároveň napomáhá řešení některých nárazových životních situací, které nelze vyřešit jiným způsobem než okamžitou peněžní pomocí. Každá osoba má nárok na to, aby jí byly poskytnuty základní informace, které vedou nejenom k řešení její situace hmotné nouze, ale i k předcházení jejího vzniku. Zákon o pomoci v hmotné nouzi stanoví tyto dávky v systému pomoci v hmotné nouzi: příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc. Příspěvek na živobytí je základní dávkou systému pomoci v hmotné nouzi, která řeší nedostatečný příjem osoby nebo rodiny. Nárok na příspěvek na živobytí má osoba, která se ocitla v hmotné nouzi, jestliže její příjem a

příjem společně posuzovaných osob nedosahuje částky živobytí posuzovaných osob. Při posuzování živobytí osoby či rodiny se zhodnocuje zda má osoba nebo rodina vlastní příjem a zda si jej může zvýšit vlastní prací, využití majetku osoby nebo rodiny, uplatnění zákonných nároků a další okolnosti, které výši částky živobytí mohou navýšit. Příspěvek na živobytí se zvyšuje v případě potřeby dietního stravování, aktivního hledání zaměstnání, dlouhodobého setrvávání ve stavu hmotné nouze, dále i v případě kdy dítěti není placeno výživné. O zvýšení rozhoduje pověřený obecní úřad. Částka živobytí se odvíjí od částek životního a existenčního minima. Pokud bude osoba prokazatelně projevovat snahu o zvýšení příjmu vlastním přičiněním, bude úroveň jejího živobytí shodná s jejím životním minimem. Částka živobytí se stanoví pro každou osobu zvlášť, a to na základě hodnocení její snahy a reálných možností. Pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Nárok na příspěvek na živobytí vzniká osobě či rodině tehdy, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem osoby či rodiny částky živobytí.

Druhou dávkou systému pomoci v hmotné nouzi je doplatek na bydlení. Tato dávka řeší situaci nedostatku příjmu k uhrazení odůvodněných nákladů na bydlení. Doplatek na bydlení tak společně s vlastními příjmy občana a příspěvkem na bydlení ze systému státní sociální podpory pomáhá uhradit odůvodněné náklady na bydlení. Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení zůstala osobě a společně posuzovaným osobám částka živobytí. Nárok na doplatek na bydlení má vlastník nebo nájemce

bytu, který užívá byt, jestliže by po úhradě skutečných odůvodněných nákladů na bydlení byl jeho příjem nebo příjem společně posuzovaných osob nižší než částka živobytí. Žadatel o doplatek na bydlení musí dále splňovat podmínky pro přiznání nároku na příspěvek na živobytí a na příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory. Ve výjimečných případech s přihlédnutím k celkovým sociálním a majetkovým poměrům umožňuje zákon o pomoci v hmotné nouzi přiznat doplatek na bydlení i osobě, která nemá nárok na příspěvek na živobytí, protože její příjem nebo příjem společně posuzovaných osob přesáhl částku živobytí osoby nebo společně posuzovaných osob, zároveň ale nepřesáhl 1,3 násobek této částky. Zákon dále umožňuje poskytnout doplatek na bydlení i ve výjimečných případech, kdy žadatel o tuto dávku nemá nárok na příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory, případně i žadateli, který využívá jinou než nájemní formu bydlení. Nárok na doplatek na bydlení má také nezletilé nezaopatřené dítě, které je v plném přímém zaopatření ústavu či zařízení pro péči o děti nebo mládež nebo které žije v náhradní rodinné péči, na které přešlo vlastnictví nebo nájem bytu a dítě nemá dostatečný příjem nebo majetek k úhradě odůvodněných nákladů na bydlení. Doplatek na bydlení lze poskytnout, jestliže osoba užívá byt v obci, ve které je hlášena k trvalému pobytu. Zákon o pomoci v hmotné nouzi však stanoví výjimky, kdy žadatel tuto podmínku splňovat nemusí. Nárok na doplatek na bydlení však nevznikne, pokud osoba bez vážného důvodu odmítne možnost levnějšího přiměřeného bydlení, kterou mu nabídla nebo zprostředkovala obec, v níž má tato osoba

trvalý pobyt. Toto neplatí pro osoby starší 65 let věku a poživatele starobního důchodu. Výše doplatku na bydlení se vypočte tak, že se od částky odůvodněných nákladů na bydlení připadajících na kalendářní měsíc, snížené o příspěvek na bydlení náležející za předchozí kalendářní měsíc, odečte částka, o kterou příjem osoby nebo společně posuzovaných osob včetně vyplaceného příspěvku na živobytí převyšuje částku živobytí osoby nebo společně posuzovaných osob. O poskytnutí doplatku na bydlení rozhoduje obec v samostatné působnosti.

Třetí dávkou poskytovanou v systému pomoci v hmotné nouzi je mimořádná okamžitá pomoc. Prostřednictvím této dávky může být poskytnuta pomoc v situacích nepříznivého a mimořádného charakteru, kdy osoba není v hmotné nouzi, ale je jí vhodné bezprostředně poskytnout pomoc. Zákon o pomoci v hmotné nouzi vytypoval pět situací, které je nutno bezodkladně řešit a kdy může být osobám poskytována mimořádná okamžitá pomoc. První z těchto situací je ta, kdy osoba sice neplní podmínky hmotné nouze, ale kvůli nedostatku finančních prostředků jí hrozí vážná újma na zdraví v případě neposkytnutí pomoci okamžitě. Tehdy tato dávka doplní příjem osoby do výše existenčního minima, v případě nezaopatřeného dítěte do výše životního minima. Druhá situace, v níž lze poskytnout mimořádnou okamžitou pomoc, řeší pomoc osobám, postiženým vážnou mimořádnou událostí. Mimořádná okamžitá pomoc tak může být poskytnuta osobě, která neplní podmínky hmotné nouze, ale postihne jí vážná mimořádná událost a celkové sociální a majetkové poměry této osoby jí neumožňují překonat vážnou mimořádnou událost vlastními silami. Takovou

mimořádnou událostí jsou různé živelné pohromy, vyšší stupně větrné pohromy, zemětřesení, požár nebo jiná destruktivní událost, ekologická nebo průmyslová havárie. Maximální výše dávky v tomto případě činí patnácti násobek částky životního minima jednotlivce. Při rozhodování o výši mimořádné okamžité pomoci v tomto případě se přihlíží k majetkovým poměrům a příjmové situaci osoby. Třetí situace je ta, kdy osoba sice není v hmotné nouzi, ale nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a mezkovým poměrům dostatečné prostředky k úhradě nezbytného jednorázového výdaje spojeného například s úhradou správního poplatku při prokázané ztrátě osobních dokladů, při vydání duplikátu rodného listu nebo dokladů nutných k přijetí do zaměstnání, nebo v případě ztráty peněžních prostředků. V tomto případě se výše mimořádné okamžité pomoci stanoví s ohledem na konkrétní jednorázový výdaj. Mimořádná okamžitá pomoc se poskytne též osobě, která není v hmotné nouzi, ale nemá dostatečné prostředky k úhradě nákladů spojených s pořízením nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby a na základní vybavení domácnosti a odůvodněných nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte. Výše dávky se v tomto případě stanoví až do výše konkrétního nákladu, přičemž ale součet poskytnutých dávek nesmí překročit v kalendářním roce deseti násobek částky životního minima jednotlivce. Poslední, pátá situace se týká osob, které sice nejsou v hmotné nouzi, ale které jsou ohroženy sociálním vyloučením. Jedná se zejména o osoby propuštěné z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody, osoby propuštěné ze zdravotnického zařízení,

psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti, osoby propuštěné ze školského zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech věku, osoby bez přístřeší a osoby, jejichž práva a oprávněné zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby. V tomto případě lze mimořádnou okamžitou pomoc poskytnout ve výši 1.000,- Kč, přičemž součet dávek poskytnutých v kalendářním roce nesmí přesáhnout čtyřnásobek částky životního minima jednotlivce.

Zákon stanoví i okruh oprávněných osob, které mají při splnění zákonem stanovených podmínek nárok na dávky v systému pomoci v hmotné nouzi. Na příspěvek na živobytí a na doplatek na bydlení má nárok při splnění podmínek, jež jsou stanoveny v zákoně o pomoci v hmotné nouzi, osoba, která je nadzemí České republiky hlášena k trvalému pobytu, osoba, které byl udělen azyl nebo doplňková ochrana, cizinec bez trvalého pobytu na území České republiky, kterému tato práva zaručuje mezinárodní smlouva, občan členského státu Evropské unie, v případě, že je hlášen na území České republiky k pobytu po dobu delší než tři měsíce, občan členského státu Evropské unie, kterému nárok na sociální výhody vyplývá z přímo použitelného předpisu Evropských společenství a jeho rodinný příslušník, rodinný příslušník občana členského státu Evropské unie, pokud je hlášen na území České republiky k pobytu po dobu delší než tři měsíce, cizinec, který je držitelem povolení k trvalému pobytu s přiznaným právním postavením dlouhodobě pobývajícího rezidenta v Evropském společenství na území jiného členského státu Evropské unie a bylo mu uděleno povolení

k dlouhodobému pobytu na území České republiky a dále i rodinný příslušník tohoto cizince, kterému bylo uděleno povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky.

Okruh oprávněných osob pro mimořádnou okamžitou pomoc je širší. Zahrnuje, kromě osob oprávněných pro příspěvek na živobytí a pro doplatek na bydlení, i osoby pobývající na území České republiky na základě zákona o pobytu cizinců. V odůvodněných případech, a to tehdy je-li osoba vážně ohrožena na zdraví, může jí být mimořádná okamžitá pomoc poskytnuta, i když pobývá na území České republiky v rozporu se zákonem o pobytu cizinců.

Dávky v systému pomoci v hmotné nouzi poskytované podle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, se poskytují v peněžní nebo i věcné formě. O dávkách v systému pomoci v hmotné nouzi rozhodují a vyplácejí je pověřené obecní úřady. Na území vojenských újezdů o dávkách rozhodují a vyplácejí je újezdní úřady vojenských újezdů. Mimořádnou okamžitou pomoc osobám, které jsou ohroženy sociálním vyloučením, poskytují obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Odvolacím orgánem jsou krajské úřady.

6. NÁROK NA DÁVKU A JEJÍ VÝPLATU

Vznik nároku na dávku sociální péče a její výplatu oprávněným osobám upravuje zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a to v ustanovení § 94 a následující. Jedná se o obecnou úpravu vztahující se na celou oblast sociální péče.

Nárok na dávku a výplatu dávky je třeba od sebe důsledně odlišovat. Nárok na dávku sociální péče vzniká dnem splnění podmínek stanovených zákonem, popřípadě prováděcím předpisem pro přiznání dávky. Naproti tomu nárok na výplatu dávky sociální péče vzniká splněním podmínek stanovených pro vznik nároku na dávku a její výplatu a podáním žádosti o přiznání nebo vyplacení dávky. Zákon navíc stanoví, že v případě, kdy je žadatelem o dávku sociální péče občan členského státu Evropské unie, který je hlášen na území České republiky k pobytu podle zákona o pobytu cizinců, nebo jeho rodinný příslušník, který je taktéž hlášen na území České republiky k pobytu podle zákona o pobytu cizinců, je podmínkou nároku na dávku písemný souhlas s tím, aby příslušný orgán zjišťoval údaje rozhodné pro posouzení, zda je neodůvodnitelnou zátěží systému sociální péče. Toto ustanovení se ovšem netýká občanů členských států Evropské unie, kteří jsou na území České republiky hlášeni k trvalému pobytu.

Nárok na dávku sociální péče trvá po celou dobu, kdy oprávněná osoba splňuje podmínky pro přiznání dávky. Zaniká však smrtí oprávněné osoby. Naproti tomu nárok na výplatu dávky sociální péče zaniká uplynutím času, a to po třech letech ode dne, od kterého dávka sociální péče náleží.

Nárok na dávku a její výplatu může mít pouze fyzická osoba. Příjemcem dávky sociální péče tak bude v první řadě přímo sám oprávněný nebo jeho zákonný zástupce anebo zvláštní příjemce. Zvláštního příjemce ustanoví příslušný státní orgán s jeho souhlasem v těch případech, kdy by se výplata dávky dosavadnímu příjemci mýjela

svým účinkem nebo kdyby tím byly poškozovány zájmy osob, které je oprávněná osoba povinna vyživovat, nebo kdy ji oprávněný, popřípadě jeho zákonný zástupce nemůže přijímat. Zákon o sociálním zabezpečení navíc stanoví, že zákonný zástupce a zvláštní příjemce jsou povinni dávku použít pouze a výlučně ve prospěch oprávněné osoby a osob, které je oprávněná osoba povinna vyživovat.

7. POVINNOSTI V OBLASTI SOCIÁLNÍ PÉČE

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, upravuje ve svých ustanoveních také povinnosti občanů v oblasti sociální péče. Stejně jako v případě nároku na dávku a její výplatu se jedná o obecnou úpravu pro celou oblast sociální péče.

Zákon zejména stanoví, že oprávněný nebo jiný příjemce dávky sociální péče má tzv. ohlašovací povinnost a povinnost osvědčit skutečnosti rozhodné pro nárok na dávku nebo službu sociální péče. Pokud byl občan vyzván příslušným orgánem sociálního zabezpečení k tomu, aby do osmi dnů ode dne doručení výzvy osvědčil skutečnosti rozhodné pro nárok na dávku nebo službu sociální péče a neučiní-li tak, může mu být výplata dávky zastavena, byli zároveň na tuto možnost ve výzvě upozorněn. V případě dávky sociální péče podmíněné nepříznivým zdravotním stavem občana, může být výplata této dávky zastavena, nepodrobí-li se občan, jehož zdravotní stav je třeba zjistit, vyšetření zdravotního stavu nebo jinému odbornému vyšetření. Taktéž v tomto případě musí být

občan, popřípadě jeho zákonný zástupce nebo zvláštní příjemce upozorněn na možnost zastavení výplaty dávky sociální péče.

V zákoně o sociálním zabezpečení jsou dále stanoveny i některé zvláštní povinnosti občanů v oblasti sociální péče, a to v souvislosti s přiznáním mimořádných výhod. Občan, kterému byly přiznány mimořádné výhody, tedy oprávněný, je především povinen předložit svou fotografii za účelem vyhotovení průkazu mimořádných výhod. Držitel průkazu mimořádných výhod je dále povinen dbát na to, aby údaje v průkazu odpovídaly skutečnosti. Je povinen chránit průkaz před poškozením, zničením, ztrátou nebo zneužitím a ohlásit příslušnému orgánu, pokud některá z těchto skutečností nastane. Držitel průkazu mimořádných výhod je dále povinen na výzvu orgánu, který průkaz vydal, předložit tomuto orgánu průkaz ke kontrole a odevzdat neplatný průkaz. Zákon dále stanoví povinnost každému, kdo nalezne průkaz mimořádných výhod nebo má v držení průkaz mimořádných výhod občana, který zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého, neprodleně jej odevzdat kterémukoliv obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Obecní úřad obce s rozšířenou působností, kterému byl průkaz mimořádných výhod v souladu se zákonem odevzdán, má povinnost jej odevzdat příslušnému orgánu, který průkaz vydal.

8. ODPOVĚDNOST V OBLASTI SOCIÁLNÍ PÉČE

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, upravuje ve svých ustanoveních

rovněž i odpovědnost příjemce dávky sociální péče. Jedná se o odpovědnost subjektivní, neboť se zkoumá zavinění příjemce dávky sociální péče. Odpovědnost příjemce dávky sociální péče nastane, jsou-li splněny současně tyto podmínky, jež jsou stanoveny v zákoně: vyplacení dávky nebo její části bez právního důvodu, příjemce dávky nesplnil jemu uloženou povinnost nebo dávku přijímal neprávem, příčinný vztah mezi neoprávněným vyplacením dávky a nesplněním povinnosti a alespoň dolůzní zavinění příjemce dávky. Příjemce dávky tedy věděl nebo musel z okolností předpokládat, že dávka mu byla vyplacena neprávem, nebo ve vyšší výměře než náležela. Důkazní břemeno leží na orgánu, který dávku poskytl. Ten musí prokázat, že příjemce dávky si byl vědom toho, že dávku nebo její část přijímá neoprávněně.

Jsou-li naplněny všechny podmínky stanovené zákonem o sociálním zabezpečení pro vznik odpovědnosti v oblasti sociálního zabezpečení, příjemci dávky vzniká povinnost vrátit dávku v té výši, v jaké byla neoprávněně poskytnuta, a to ode dne, od kterého náležela. Zákon demonstrativně uvádí případy, kdy odpovědnost příjemce dávky sociální péče nejčastěji vznikne, a to nesplněním ohlašovací povinnosti, vylákáním dávky či zamlčením některé z rozhodných skutečností.

Příslušnému orgánu sociálního zabezpečení je stanovena k uplatnění nároku na vrácení dávky nebo její části subjektivní tříletá a objektivní desetiletá prekluzivní lhůta. Obě tyto lhůty začínají běžet ode dne, kdy orgán sociálního zabezpečení tuto skutečnost zjistil, resp. ode dne, za který byla dávka vyplacena.

ZÁVĚR

Současná právní úprava sociální péče v České republice je i po mnoha reformách, které přinesly nové zákony o životním a existenčním minimu, o pomoci v hmotné nouzi a o sociálních službách, které vstoupily v účinnost od 1. ledna 2007, stále ještě z mnoha hledisek nevyhovující a vykazuje celou řadu nedostatků. Právní úprava sociální péče je především značně roztříštěná, nesourodá a nepřehledná. Orientace v ní je proto značně ztížená. Značná část platné právní úpravy sociální péče je stále ještě obsažena v právních předpisech nižší právní síly, resp. v prováděcích právních předpisech. Nové právní předpisy v oblasti sociální péče, účinné od 1. ledna 2007, jež jsem zmínila výše, nicméně přinesly i celou řadu změn k lepšímu. Zejména vnesly do celého systému sociální péče to, co po dlouhou dobu postrádal, a to individuální přístup a motivaci lidí k aktivnímu řešení jejich nepříznivé sociální situace. Smyslem nových právních úprav je tedy především motivovat klienty k aktivnímu hledání zaměstnání a přijetí i méně placené práce, neboť ti, kteří prokáží snahu zvýšit si příjem vlastní prací, jsou následně zvýhodňováni při čerpání sociálních dávek. Bylo upuštěno od kategorizace oprávněných subjektů sociální péče podle příslušnosti k určité sociální skupině. Nárok na dávku či službu sociální péče je nyní vázán pouze na sociální událost, v jejímž důsledku vzniká potřeba pomoci. Zmíněné právní předpisy dále odstranily nedostatky dřívější právní úpravy sociální péče, které se týkaly nestátních poskytovatelů sociálních služeb. Zákon o sociálních službách vytvořil dostatečný prostor pro

činnost nestátních poskytovatelů služeb sociální péče. Zároveň stanovil i podmínky, za nichž jsou soukromoprávní subjekty oprávněny sociální služby poskytovat a upravil i kontrolu jejich činnosti.

Cílem sociální péče, resp. sociální pomoci, by mělo být zejména dostatečně a spravedlivě ochraňovat lidi před hmotnou nouzí a v případě, že již se ocitli v nepříznivé sociální situaci, pak jim pomoci najít co nejrychleji cestu ven. Oblast sociální péče jako celek se v České republice v současné době stále rozvíjí a zlepšuje a je tak vytvářen prostor pro účinnější pomoc lidem, kteří se ocitli v tíživé sociální situaci.

Úkolem této diplomové práce bylo podat výklad o současné právní úpravě sociální péče. Zároveň jsem se pokusila analyzovat stávající právní úpravu sociální péče i v kontextu ostatních sociálních dávek, poskytovaných v rámci celého systému sociálního zabezpečení. Podrobněji jsem provedla srovnání dávek sociální péče a dávek státní sociální podpory. Upozornila jsem především na významnou skutečnost, že v případě dávek státní sociální podpory se žádným způsobem nezohledňují majetkové poměry občana, resp. rodiny. Zjišťování státního orgánu se omezuje pouze na příjmy občana, resp. rodiny, taxativně vyjmenované v zákoně. U dávek sociální péče je tomu jinak. Zde se zohledňují jak příjmy, tak i celkové majetkové poměry občana, resp. rodiny.

Nová právní úprava sociální péče provedená výše uvedenými právními předpisy přinesla mnoho změn k lepšímu a má svá nesporná pozitiva.

V souvislosti s novou právní úpravou oblasti sociální péče, účinnou od 1. ledna 2007, je však třeba též

upozornit na určité aplikační problémy, k jejichž odstranění by ovšem v budoucnu mohly přispět připravované novelizace. Problematickým místem v oblasti sociálních služeb je zejména nedostatečná kontrola čerpání příspěvku na péči, což může vést k jeho zneužívání. Dalším nedostatkem nové právní úpravy sociální péče, resp. právní úpravy sociálních služeb, je skutečnost, že řádně registrovaní nestátní poskytovatelé sociálních služeb nemají doposud, oproti očekávání, nárok na dotace z veřejných rozpočtů.

Mezi dalšími bývá často upozorňováno na nepřehlednou a poměrně složitou právní úpravu dávek v systému pomoci v hmotné nouzi a na chybějící úpravu co se týče stanovení kvalifikačních předpokladů pro výkon povolání pracovníka orgánu pomoci v hmotné nouzi.

Domnívám se, že reformu oblasti tak rozsáhlé, jakou sociální péče bezesporu je, lze jen těžko uskutečnit jednorázově. Podle mého názoru je tedy zcela logické, že oblast sociální péče v České republice prodělá v průběhu následujících let další významné změny.

PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY

Petr Tröster a kolektiv: Právo sociálního zabezpečení, C. H. Beck, Praha 2005

Petr Tröster a kolektiv: Právo sociálního zabezpečení, C. H. Beck, Praha 2008

Koldinská, K.; Marková, H.: Sociální pomoc a právo, Orac, Praha 2001

Břeská, N.; Vránová, L.: Dávky sociální péče, ANAG, Olomouc 2006

Státní sociální podpora – Stručný průvodce dávkami státní sociální podpory, MPSV, Praha 2005

PŘEHLED POUŽITÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon ČNR o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 504/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. Charakteristika systému sociálního zabezpečení a jeho subsystémů.....	9
1.1 Charakteristika systému sociálního zabezpečení.....	9
1.2 Charakteristika jednotlivých subsystémů sociálního zabezpečení.....	10
1.3 Specifika sociální péče jako jednoho ze subsystémů.....	15
2. Sociální péče.....	16
2.1 Pojem sociální péče a sociální pomoci.....	16
2.2 Ústavní základy sociální péče.....	17
2.3 Mezinárodní dohody v oblasti sociální péče....	19
2.4 Sociální péče a její význam.....	21
3. Historický vývoj sociální péče a její právní úpravy...	21
4. Platná právní úprava sociální péče v České republice.....	26
4.1 Prameny platné právní úpravy.....	26
4.2 Právní vztahy sociální péče.....	28
4.2.1 Subjekty právních vztahů sociální péče.....	29
4.2.1.1 Oprávněné subjekty.....	30
4.2.1.2 Povinné subjekty.....	32

4.2.1.2.1 Postavení a činnost nestátních subjektů na úseku sociální péče.....	34
4.2.2 Objekt právních vztahů sociální péče....	37
4.2.3 Obsah právních vztahů sociální péče....	38
4.2.4 Formy sociální péče.....	39
4.3 Kritéria chudoby v České republice.....	43
4.3.1 Životní a existenční minimum.....	44
4.3.2 Sociální potřebnost.....	50
5. Dávky a služby sociální péče podle platné právní úpravy.....	52
5.1 Systém dávek a služeb sociální péče.....	52
5.2 Dávky a služby sociální péče poskytované jednotlivým skupinám oprávněných osob.....	55
5.2.1 Péče o rodinu a děti.....	56
5.2.2 Péče o těžce zdravotně postižené občany.....	59
5.2.3 Péče o staré občany.....	80
5.2.4 Péče o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc.....	81
5.2.5 Péče o občany společensky nepřízpůsobené.....	81
5.3 Služby sociální péče podle zákona o sociálních službách.....	82
5.4 Dávky v systému pomoci v hmotné nouzi podle zákona o pomoci v hmotné nouzi.....	97
6. Nárok na dávku a její výplatu.....	105
7. Povinnosti v oblasti sociální péče.....	107

8. Odpovědnost v oblasti sociální péče.....	108
Závěr.....	110
Přehled použité literatury.....	113
Přehled použitých právních předpisů.....	113
Obsah.....	115